

Nusret Kujraković

VAKUF BEGOVSKE PORODICE GRADAŠĆEVIĆ

Sažetak

Ovaj rad obrađuje vakuf begovske porodice Gradašćević iz Gradačca. Značajan je prilog biografiji ove begovske porodice i kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine. Vakuf begovske porodice Gradašćević nastao je u periodu od druge polovine 18. do polovine 20. stoljeća.

Gradašćevići spadaju u red najvećih vakifskih porodica, a njihov vakuf među najveće u Bosni i Hercegovini. Pored kapetana i begova, uvakufjavali su i ženski članovi porodice. Vakufska dobra ovog vakufa nalazila su se na području sjeveroistočne Bosne: u Gradačcu, Gračanici, Modriči i Brčkom. Vakuf su činile medrese, džamije, mesdžidi, dućani, kuće i zemljišne parcele. Vakuf je dao izuzetan doprinos u razvoju graditeljske djelatnosti i urbanizaciji navedenih gradova, te potaknuo je privredni razvoj tog područja. Neka vakufska dobra su nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine. Njegova uloga i doprinos u ukupnom razvoju obrazovnog, kulturnog i vjerskoprosvjernog života muslimana na navedenim područjima je ogromna. Najveći dio vakufa je otuđen, oduzet i nacionaliziran. Danas postoji manji dio ovog nekadašnjeg impozantnog i ogromnog vakufa.

Ključne riječi: porodica Gradašćević, vakuf, vakufnama, džamija, medresa, zemljište, Gradačac.

Uvod

U ranom razdoblju osmanske vladavine u Bosni i Hercegovini, od polovine 16. do kraja 17. stoljeća, odnosno od Mohačke bitke 1526. do Karlovačkog mira 1699. godine, Gradačac nije imao nikakav vojni, strateški i ekonomski značaj za Osmansko carstvo. Ubrzani i sveobuhvatni ekonomski, politički, demografski, kulturni i vjerskoprosvjerni razvoj Gradačca nastupio je poslije Karlovačkog mira 1699. godine, kada postaje sjedište gradačačke kapetanije i pogranični grad prema Austro-Ugarskoj monarhiji. U odnosu na prethodno historijsko razdoblje, Gradačac dobiva geostrateški i vojni značaj. Postao je i destinacija mnogih doseljenika iz krajeva koje je izgubilo Osmansko carstvo u Bečkom ratu (1683-1699), odnosno s prostora Slavonije, Dalmacije, Like i Ugarske. Njegov demografski kapacitet se umnogostručio u poređenju s ranijom slabom naseljenošću.

Zahvaljujući navedenim historijskim okolnostima, Gradačac će, protokom vremena, sve više i više napredovati i razvijati se, te zauzeti lidersku poziciju naspram susjednih mjesta koja su u ranijem periodu bila daleko razvijenija.¹ Njegov značaj porastao je za vrijeme pokreta za autonomiju Bosne u okviru Osmanskog carstva 1831/32. godine, kojeg je predvodio gradačački kapetan Husein-beg Gradašćević.²

Begovska porodica Gradašćević na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće pozicionirala se kao jedna od najjačih begovskih porodica u Bosni i Hercegovini. Tokom 19. stoljeća spadala je u sam vrh bosanske zemljoposjedničke elite, a njeni članovi igrali su veoma važnu ulogu u političkom životu Bosne, prije svih Husein-kapetan, vođa Pokreta za autonomiju Bosne 1831/32. godine.³

O njenom porijeklu pojavilo se više pretpostavki, a najvjerojatnija je da su se Gradašćevići doselili u Bosnu iz Ugarske.⁴ Begovska porodica Gradašćević, koja je dobila nasljednu kapetansku dužnost, odigrala je veliku ulogu i dala izuzetno važan doprinos u sveukupnom privrednom, političkom, obrazovnom, kulturnom i vjerskom životu Gradačca, Gračanice i Modriče. Svojim neimarskim aktivnostima ona je značajno doprinijela razvitku materijalne kulture i urbanizaciji navedenih gradova.⁵ Osnivanjem svog vakufa, Gradašćevići su zasigurno unaprijedili vjerskoprosvjetni život muslimana na

1 Više o historiji Gradačca vidi: Muhamed Hadžijahić - Teufik Imamović, *Gradačac i okolina*, Nacrt za monografiju, Gradačac, 1960; Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom u prošlosti*, Gradačac, 2008 i *Gradačac od 1945. do 1991.*, Gradačac, 2003; Esad Tihčić, *Gradačac od 1941. do 1945.*, Gradačac, 2008; Mahmut Traljić, *Iz vjerskog i vjerskoprosvjetnog života Muslimana u Gradačcu*, Gradačac, 1974; Dr. Husnija Kamberović, *Husein-kapetan Gradašćević (1802-1834)*, biografija - Uz dvjestotu godišnjicu rođenja-BZK „Preporod“ Gradačac, Gradačac, 2002.

2 Više o biografiji Husein-kapetana Gradašćevića vidi: Dr. Husnija Kamberović, nav. dj., str. 7-96; Ahmed S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1931. do 1832. godine*, Sarajevo, 1996. Bibliografiju studija, rasprava i drama o Husein-kapetanu napisao je naš poznati bibliograf Mustafa Ćeman, a objavljena je u djelu Sadika Šehića, *Zmaj od Bosne*, drugo prošireno izdanje, Mariborski tisak, Maribor, 1994, str. 127-146. Također, sažet prikaz onih koji su pisali o Husein-kapetanu vidi: *Vijećanje bošnjačkih prvaka u Tuzli 1831. godine*, zbornik radova sa naučnog skupa „Značaj Pokreta Husein-kapetana Gradašćevića u brobi za autonomiju Bosne i Hercegovine“ (Tuzla, 3. 2. 2006.), BZK „Preporod“ Gradačac, Gradačac, 2007, str. 140-142.

3 Više o političkom djelovanju nekih članova te porodice vidi: Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini 1878-1918*, Hrvatski institut za povijest Zagreb i Institut za istoriju Sarajevo, Zagreb, 2003, str. 342-343.

4 Po Martinu Nediću, Gradašćevići su u Bosnu došli iz Budima, dok mađarski historičar Lajoš Thallochy zastupa tezu da su Gradašćevići srednjovjekovni bosanski feudanci. Za Thallochyjevu tvrdnju ne postoje historiografski argumenti, a srednjovjekovni izvori nigdje ne spominju Gradašćeviče. Detaljnije vidi: Husnija Kamberović, nav. dj., str. 7-8.

5 O razvoju Gračanice vidi: Edin Šaković, *Uloga vakufa u razvoju gračaničke čaršije, Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, Gračanica, 2004, broj 7, str. 69-81.

tim područjima. Nedostatak radova o ovoj temi naučno i društveno opravdava ovaj istraživački projekat. Osvjetljavanje ove dionice života begovske porodice Gradašćević iz Gradačca, značajan je prilog njezinoj biografiji te kulturnoj i religijskoj historiji navedenih mjesta.

Ovaj istraživački rad ne bavi se svekolikim doprinosom Gradašćevića u historiji Bosne i Hercegovine, naročito Gradačca, već se ograničava na njihov vakuf⁶ na području Gradačca, Gračanice, Modriče i, u manjoj mjeri, Brčkog. Istraživanje pokriva period od nastanka vakufa u drugoj polovini 18. do polovine 20. stoljeća, kada je najveći dio ovih vakufa oduzet, otuđen ili nacionaliziran. Rad ne tretira detaljne životopise darovatelja/zakladatelja, posebno kapetana o kojima već postoji zapažena biografska literatura.⁷ Izuzetak su osobe o kojima u dosadašnjoj literaturi nema osnovnih biografskih podataka.

Vakuf begovske porodice Gradašćević

Kao svojevrsni uvod u temu ovog rada, radi uvida u tadašnji historijski kontekst, svrsihodno je osvrnuti se na začetke prvih uvakufljenja na ovom području. Osnovano je pretpostaviti da počeci organiziranog vjerskog života i prvih molitvenih objekata u Gradačcu sežu do 1548. godine stacioniranjem u gradačačkoj tvrđavi prve stalne vojničke posade od deset mustahfiza⁸, koji su sa stanovništvom podgradskog naselja formirali prvi gradačački džemat. Shodno tadašnjim potrebama i broju muslimana⁹, ali i činjenici da je do 1548. godine već bila izgrađena Carska džamija u Modriči koja je, kao i Gradačac, pripadala jedinstvenoj upravno-teritorijalnoj oblasti/nahiji Nenašite, ali i u susjednoj Gračanici¹⁰, opravdano je zaključiti da prvi vjerski objekat vjero-

6 Vakuf (ar.): muslimanska zadužbina koja služi islamskim vjerskim, kulturnoprosvjernim i humanim ciljevima; muslimanska vjerska imovina. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 2004, str. 1664. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, peto izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1985, str. 637.

7 Detaljne podatke iz više publiciranih izvora o biografiji kapetana na jedno mjesto sakupio je Esad Sarajlić. Vidi: Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom u prošlosti, nav.dj.*, o Mehmedkapetanu II. str. 108-109; o Osman-kapetanu-str. 109-111; o Murat-kapetanu str. 111-117.

8 Mustahfiz (ar.) - pripadnik stalne posade u gradovima; pozadinska vojska koja je služila kao posada grada i brinula se o opkopima i utvrđenjima oko grada. Teufik Muftić, *nav. dj.*, str. 311. Abdulah Škaljić, *nav. dj.*, str. 477-478.

9 U nahiji Nenašite 1533. godine bilo je ukupno 49 kuća: u Gradačcu 11 muslimanskih i 6 kršćanskih kuća, a u Modriči 2 muslimanske i 14 kršćanskih, a ostalo u selima (26,5 % muslimana), a 1548. godine bilo je ukupno 436 kuća, a od toga 56 (58) muslimanskih (13%): 10 muslimanskih u varoši Gradačac, 26 u varoši Modriča i 20 (22) u selima. Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975, str. 138-140.

10 Više o gračaničkim džamijama vidi: Edin Šaković, *nav. čl.*, str. 69-70; Omer Hamzić, *Gračaničke džamije-historija i predanje*, *Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, broj 5, Gračanica, 1998, str. 8-29.

vatno nije bila džamija, već mesdžid¹¹, kao separatno izgrađen objekat ili kao posebna prostorija, namjenski uređena za vjerske obrede unutar jedinstvenog tvrđavskog kompleksa. U prilog ove pretpostavke govori i podatak da od samog početka Osmanske vlasti u Bosni od dvanaest tvrđava koje su održavali Osmanlije u Zvorničkom sandžaku¹², u osam su bile podignute džamije za posade u tvrđavama i evidentirani su vjerski službenici, dok u četiri „zbog malobrojne posade, posebne bogomolje nisu bile ni podignute (do 1548. godine, op. a.), ali je u tadanjim uvjetima svakako i tu postojao vjerski život i obavljana molitva.“¹³ Jedna od te četiri tvrđave, u kojima prvobitno nisu podignute džamije, bila je i gradačačka tvrđava.¹⁴ Navedeni mesdžid vjerovatno je prvi vakufski objekat na području Gradačca.

Ipak, provjereni i dokumentirani podaci o prvim poznatim i spomenutim vakufima na području Gradačca odnose se na početak 18. stoljeća. Radi se o prvoj spomenutoj i poznatoj Sultan Fatih Mehmed-hanovoj džamiji u gradačačkoj tvrđavi i dodijeljenom gedik timaru u Zelinji Gornjoj za izdržavanje njenih imama i hatiba. Ova džamija spominje se prvi put 1123. godine po Hidžri, odnosno 1711. godine.¹⁵ U ovom slučaju država se pojavljuje kao graditelj džamije i vakif.¹⁶

Od druge polovine 18. stoljeća pa nadalje, gradačački vakufi doživljavaju svoj procvat i dosežu impozantne razmjere i utjecaj na društveni i urbani razvoj Gradačca. Na osnovu dosadašnje istražene i dostupne historijske dokumentacije, begovska porodica Gradašćević je prva poznata, a ujedno i

11 Mesdžid (ar.): manja muslimanska bogomolja u kojoj nema minbera, a obično ni munare i u kojoj se, usljed toga, ne klanja džuma-namaz i bajram-namazi. To je slučaj u Bosni. Međutim, u muslimanskom svijetu ovaj termin označava džamiju. Teufik Muftić, nav. dj., str. 629. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 460.

12 Sandžak: oblast ili okružje u bivšoj Osmanskoj carevini. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 548.

13 Adem Handžić, nav. dj., str. 144.

14 Ipak, ne treba posve isključiti ni pretpostavku da je to mogla biti i džamija. I ova mogućnost može se temeljiti na samom nazivu prve poznate i spomenute gradačačke džamije u tvrđavi, koja se zvala Sultan Fatih Mehmed-hanova džamija, a koja se u historijskim izvorima spominje nešto kasnije.

15 Preračunavanje hidžretskih godina u godine nove ere u ovom radu urađeno je po knjizi Zejnila Fajića, *Tabelarni pregled hidžretskih godina preračunatih u godine nove ere*, Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Sarajevo, 1982.

16 Detaljnije o ovoj džamiji vidi: Husnija Kamberović, *Sudbina džamije u Gradačačkoj tvrđavi i pokušaj njene obnove 1891-1909. godine, Prilozi za orijentalnu filologiju*, 49/1999, Sarajevo, 2000, str. 256. Graditelj džamije nije mogao biti Fatih Mehmed II., jer je on umro 1481. godine. Nahija Nenavište tada nije bila osvojena od strane Osmanlija. Bliže je istini da je džamiji iz počasti dato njegovo ime. Vidi: Joseph von Hammer, *Historija Turskog Osmanskog Carstva I.*, Zagreb, 1979, str. 230.

najznačajnija vakifska porodica u Gradačcu. Svojim vakufima u susjednim gradovima Gračanici i Modriči, gdje su već postojali značajni vakufi, Gradašćevići daju novi zamah u ukupnom razvoju ovih gradova. Prvi poznati legator¹⁷ iz kruga ove porodice bio je Mehmed-kapetan II, slijede njegovi sinovi Osman-kapetan, Murat-kapetan, Husein-kapetan i Hadži Bećir-beg te Hadži Ali-beg, Ahmed-begefendija/ Begefendija i Emin-beg. Njihovi vakufi osnovani su od druge polovine 18. do polovine 19. stoljeća.

Krajem 19. stoljeća svoj vakuf osnivaju hadži Vafija-hanuma, hadži Bisera-hanuma, hadži Hatidža-hanuma, Tahire-hanuma, Behdžet-beg i Hadži Reuf-beg. U prvoj polovini 20. stoljeća, tačnije 1925. godine aktiviran je vakuf u novcu Mahmut-bega, sina Osman-paše. Gradašćevići su vjerske objekte, zgrade i zemljišta uvakufjivali na prostoru Gradačca, Gračanice, Modriče i Brčkog. Oni su posjedovali na tim prostorima svoja ogromna imanja.

Osnivanjem svojih vakufa, značajno su doprinijeli socijalnom, vjerskom, kulturnom i urbanom razvoju navedenih gradova. Medrese, džamije, mesdžidi, sahat-kula, sirotinjski dom, mlin, hair-česme, dućani i atraktivne zemljišne lokacije u čaršijama, činile su jezgro oko kojeg se razvijao grad i prigradske mahale. Uvakufjivali su i knjige. Treba pridodati i njihove ostale graditeljske aktivnosti koje nisu imale karakter vakufa. Na temelju relevantne arhivske građe (gruntovni ulošci, spiskovi i iskazi vakufa), u ovom radu biti će obrađeni vakufi gore spomenutih vakifa. Vakuf Husein-kapetana je ranije obrađen i ovdje će se tretirati, vrlo koncizno, samo u obimu koji je nužan za integralan uvid u vakufe Gradašćevića u ovom radu.¹⁸ Vakufski hajrati gradaččkih kapetana i begova iz porodice Gradašćević mogu se podijeliti na dvije kategorije: na vjerske objekte i ustanove te na koristonosne vakufske zgrade i zemljišta (dućani, magaze, kuće, odaje, stupe, mlinovi/vodenice, zemljišne parcele). Broj koristonosnih vakufskih objekata varirao je tokom historije. Moguće je osnovano pretpostaviti da je njihov vakuf jedan od većih u Bosni i Hercegovini.

S obzirom na način vođenja dokumentacije Gradašćevića vakufa, nije moguće odvojeno govoriti o koristonosnim vakufskim objektima i prihodima vakufa kapetana Osmana, Murata i Huseina. Uzimajući u obzir način upravljanja kapetanskim vakufima, prvo će biti zasebno obrađena vakufska zemljišta i mukate pojedinih kapetana, a na kraju zajedno vakufski objekti, zgrade i

17 Legator (lat.): onaj koji nešto nekom zapiše u ostavštinu, oporučitelj. Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1979, str. 793.

18 Detaljnije o vakufu Husein-kapetana Gradašćevića vidi: Nusret Kujraković, Vakuf Husein-kapetana Gradašćevića, *Analiza Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, knjiga XXIX-XXX, Sarajevo, 2009, str. 65-98.

zaključni računi njihovih vakufa. Vakufi ostalih Gradašćevića biti će obrađeni zasebno i pojedinačno.

Upravljanje vakufom Gradašćevića

Kratak opći prikaz načina upravljanja vakufima neophodan je radi boljeg razumijevanja teme ovog rada.¹⁹ Upravu jednog vakufa čini mutevelija²⁰, nazir²¹ i šerijatski sudija. Ove osobe određuju se vakfijom/vakufnamom.²² Uprava može biti i nasljedna, kao što je slučaj sa Gazi Husrev-begovim vakufom, Gradašćevića vakufom itd. Mutevelija je glavni upravitelj i administrator jednog vakufa i može biti i žensko lice. Vrhovni nadzor nad vakufima ranije su imali kadije²³ sve do centraliziranja vakufa u nas dolaskom Austro-Ugarske. Za vrijeme Osmanlija, uprava vakufa je bila isključivo u rukama mutevelja „pa kada je u turskoj upravi popustila disciplina i zavladała korupcija i haos u državnoj administraciji, mutevelije su u mnogo slučajeva zloupotrebljavale povjerenu imovinu...“²⁴

Pred kraj osmanske vladavine došlo je do početne centralizacije vakufa i uspostave Ministarstva vakufa, čime je izmijenjen način uprave i u našim krajevima. Na ovaj način ograničena je samostalnost mutevelije i pojačan nadzor nad vakufskim prihodima. Pred kraj osmanske uprave u Bosni donesen je Zakon o postavljanju vakufskih službenika. Tako je stvorena posebna vakufska hijerarhija. Šerijatski sudovi su izgubili funkciju vrhovnog nadzora i rješavali su samo vakufske sporove i sastavljali vakufname. Ti propisi su uvedeni i kod nas i važili su sve do 1878. godine. Tačnije, poslije austrougarske okupacije vakufi su bili prepušteni sami sebi te se može reći da izvjesno vrijeme, otpri-

19 Vidi detaljnije: Hamid Kukić, Vakufi, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNR Jugoslaviji* br. 4-6, Sarajevo, april-juni 1951, str. 185-196. Više o vakufu i vakufnamama vidi: Mehmed Ali Čerimović, *O vakufu (šerijatsko-vakufsko pravo)*, Državna štamparija Sarajevo, Sarajevo, 1935; *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, knjiga IV, 1976, knjiga V-VI, 1978, knjiga IX-X, 1983; Abduselam Balagija, *Uloga vakufa u vjerskom i svjetovnom prosvjećivanju naših muslimana*, Beograd, 1935; Mehmed Begović, *Vakuf u Jugoslaviji*, Beograd, 1963; Alija Bejtić, O ulozi vakufa u u izgradnji i razvitku naših gradova, *Narodna uzdanica*, kalendar, 1941 itd.

20 Mutevelija (ar.): upravitelj vakufa. Teufik Muftić, nav. dj., str. 1672. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 480.

21 Nazir (ar.): nadzornik, kontrolor. Teufik Muftić, nav. dj., str. 1506. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 489.

22 Vakufnama (arp.-pers.), vakfijja (arp.): zakladnica, isprava o uvakufljenju, zavještajno pismo. Teufik Muftić, nav. dj., str. 1664. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 637.

23 Kadija: šerijatski sudija. Teufik Muftić, nav. dj., str. 1208. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 378.

24 Hamid Kukić, nav. čl., str. 186.

like tri godine, nije postojao nikakav nadzor nad vakufima. Mutevelije su se ponašale kao pravi vlasnici vakufske imovine. Uređenjem zemljišnih knjiga u Bosni i Hercegovini „vakufske nekretnine su u tom vremenu u mnogo slučajeva upisivane kao vlasništvo dotadanih zakupaca, a najčešće kao vlasništvo samih mutevelija.“²⁵ Stanje je popravljeno novom organizacijom Islamske zajednice. Formiran je Ulema-medžlisa 1882. godine, a 1883. godine Zemaljska vakufska komisija koja je upravljala vakufima u Bosni i Hercegovini.²⁶ Uz članove muslimane bila su i dva vladina činovnika. Zemaljska vlada je imenovala predsjednika Zemaljske vakufske komisije a članove i kontrolora imenovalo je Zemaljsko ministarstvo finansija u Beču. Zemaljska vakufska komisija imala je obavezu da evidentira sve vakufe, nadzire upravljanje tim vakufima i izradi plan o njihovoj organizaciji. Komisiji je dodijeljena računarska pisarna sa šefom kojeg je postavljalo Ministarstvo finansija.

Odlukom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu 1884. godine u svim sreskim mjestima formirani su kotarski vakufski medžlisi na čelu s kadijama. Povjerenim im je da nadziru poslovanje vakufa na području dotičnog sreza. Na čelu kotarskog vakufskog medžlisa bio je kadija kao državni službenik. Sjednicama je obavezno prisustvovao i izaslanik vlade. Počevši od 1888. uvedeno je da svi vakufski organi dostavljaju viškove prihoda Zemaljskoj vakufskoj komisiji u Sarajevu. Prihodi svih vakufa sačinjavali su zajednički fond svih vakufa u Bosni i Hercegovini. Iz tog zajedničkog fonda nastala je Centralna vakufska zaklada. Naredbom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu 1894. godine izvršene su izmjene u organizaciji vakufske uprave. Umjesto Zemaljske vakufske komisije utemeljeno je Zemaljsko vakufsko povjerenstvo kao savjetodavni i nadzorni organ i Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo (direkcija) kao izvršni vakufski organ umjesto dotadašnje Računarske pisarne. Car je postavljao predsjednika Povjerenstva a članove Ministarstvo finansija u Beču.

Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo imalo je zadatak da nadzire sve vakufske zavode i kotarska vakufska povjerenstva, da odobrava njihove godišnje budžete, da odlučuje o upotrebi vakufskih sredstava itd. Vršilo je disciplinsku vlast nad vakufskim službenicima, upravljalo Zemaljskom vakufskom zakladom. Istom naredbom iz 1894. Zemaljska vlada je ovlaštena da nadzire cjelokupnu vakufsku imovinu i određuje svog povjerenika kao stalnog nadzornog organa. Vladin povjerenik je imao ovlaštenje da obustavi primjenu svih odluka Zemaljskog vakufskog ravnateljstva. Zemaljska vakufska zaklada osnovana je 1890. godine. Njena imovina sastojala se od budžetskih viškova same zaklade i svih samostalnih vakufa.

25 Hamid Kukić, nav. čl., str. 187.

26 Vidi detaljnije: *Ustavi Islamske zajednice*, ur. Muhamed Salkić, El-Kalem, Sarajevo, 2001.

Treba naglasiti da „nizom naredaba bosanske vlade, vakufska uprava s cjelokupnom imovinom bila je direktno podvrgnuta državnim odnosno okupatorovim organima, jer sve važnije položaje čisto vjerske prirode kao i vakufske službenike postavljala je tuđinska vlast. Sva važnija rješenja odobravalala je austrijska uprava a najviši vjerski funkcioneri bili su tada potpuno pod njenim uplivom.“²⁷

Ovakvo stanje dovodi do autonomističkog pokreta za vjerskoprosvjetnu autonomiju pod vodstvom mostarskog muftije Ali Fehmija ef. Džabića od 1899. do 1909. godine. U konačnici, 1909. godine donesen je Statut za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini. Ta nova organizacija unaprijedila je poslovanje vakufa. Izbijanjem Prvog svjetskog rata kontrola nad vakufima je oslabila a inflacija je gotovo uništila vakufsku imovinu pa je poslije rata nastupila teška upravna i finansijska dezorganizacija. U periodu između dva svjetska rata dogodile su se izmjene u organizacijskoj strukturi vakufa. Autonomni statut ukinut je 1929. godine i donesen je Ustav Islamske vjerske zajednice, koji je ostao na snazi od 1930. do 1935. godine. Poslije rata 1945. godine vakuf je zadesila teška sudbina. Nova komunistička narodna vlast je, sve do svoje propasti 1990. godine, izvršila nevidenu pljačku vakufske imovine. U navedenom vremenskom razdoblju, a radi efikasnijeg upravljanja vakufima, nadležni vakufski organi donosili su mnogobrojna uputstva i pravilnike koji se imali za cilj da otklone brojne poteškoće, unaprijede vakufsku upravu i povećaju prihode.²⁸ U cilju racionalnijeg upravljanja vakufima i smanjenja troškova, Vakufsko-mearifsko vijeće u Sarajevu donijelo je 1. aprila 1931. godine odluku o ujedinjenju samostalnih gradskih vakufa. Shodno ovoj odluci, Vakufska direkcija je dopisom broj 20.485/32 od 10. novembra 1932. pozvala sva vakufska povjerenstva da pristupe ujedinjavanju svih gradskih vakufa. Ujedinjenje je bilo samo u upravnom i gospodarsko-računovodstvenom pogledu, a u gruntovnici su i dalje ostali odvojeni kao i dotada. Počevši od 1933. godine,

27 Hamid Kukić, nav. čl., str. 189.

28 Navedimo nekoliko primjera: dopis Vakufsko-mearifskog saborskog odbora, br. 5796 od 7.06.1920. (smanjenje troškova poslovanja), Vakufsko-mearifski saborski odbor, br. 6151/29 od 20.11.1929. (Pravilnik o rukovanju sa vakufskim prihodima), Vakufsko-mearifski saborski odbor, br. 2785/929 od 10.01.1929. (popis pokretne imovine svih vakufa), Vakufska direkcija, br. 3981/33 14.03.1933. (popis svih vakufskih nekretnina), Vakufska direkcija, br. 74800/39 od 3.8.1939. (apel o zasadi voćnjaka na vakufima), Vakufska direkcija, br. 1438/52 od 26.03.1952. (dostava podataka o ekspropisanim, nazonaliziranim i otuđenim vakufskim nekretninama), Vakufska direkcija, br. 2707/53 od 16.06.1953. (čuvanje i ekonomisanje vakufskom imovinom), Vakufska direkcija, br. 468/59 od 29.01.1959. (uputstvo o tumačenju pojedinih propisa Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, koji je objavljen u Službenom listu FNR Jugoslavije br. 52 od 31.12.1958. godine) itd.

bilo je predviđeno da se upravlja s jednog mjesta i pravi jedan proračun. Ova promjena podrazumijevala je da se dotadašnji pojedinačni vode kao ujedinjeni vakufi.

Prema zapisniku Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 22. decembra 1932., prethodno je imenovana Uprava ujedinjenog vakufa. Za inkasanta Ujedinjenog vakufa izabran je Ismet-aga Sendić a za muteveliju hafiz Ibrahim-ef. Sendić, imam Husejnije. Prema dopisu Vakufske direkcije u Sarajevu br. 5499/32 od 24. marta 1932, u Gradačcu ujedinjeni sljedeći gradski vakufi: vakuf Osmanov, Muratov i Husein-kapetanov, vakuf H. Bećir-begov i Reuf-begov, vakuf Ženskog mekteba, vakuf Vasfi-hanume i Biser-hanume Alajbegović te vakuf Hatidže-hanume. Također, Osmanov, Muratov i Husein-kapetanov vakuf u Modriči ujedinjen je s gradačackim. Ovo ujedinjenje gradskih vakufa odražalo se do 1960-ih godina.²⁹

Prije obrade pojedinih vakufa, a radi razumijevanja predmeta rada, nužno je pojasniti pravnu narav vakufskih mukata, jer su mnoga vakufska dobra izdavana drugim licima pod mukatu.³⁰ Treba razlikovati pravnu narav ili status mukate u osmanskome i austrougarskom periodu bosanskohercegovačke historije. Bilo je mnoga vakufa u Bosni i Hercegovini pod mukatom. Takva zemljišta su postala tako što su još u osmanskome periodu izdata drugim lici-

29 Svi prethodno navedeni dokumenti nalaze se u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Vakufska direkcija u Sarajevu je 09.12.1931. pod brojem 18.372/31 donijela je privremenu uputu za upravu vakufa koji su ujedinjeni u smislu zaključka Vakufsko-mearifskog vijeća od 01.04.1931., koji je odobren na sjednici Upravnog odbora Vakufsko-mearifskog vijeća od 03.11.1931. godine. Uputa je imala osam članova.

Ibrahim-aga H. Alijagić iz Modriče predložio je na sjednici Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 10.04.1933., da se vakuf Osman, Murat i Husein-kapetana i vakuf H. Bećir-begov u Modriči odvoje od istih u Gradačcu i da se stave pod upravu jednog mutevelije u Modriči sa ostalim gradskim vakufima. Iako je Vakufsko povjerenstvo prihvatilo ovaj prijedlog i prosljedilo ga Vakufskoj direkciji u Sarajevu sa molbom da se prijedlog usvoji, do razdvajanja ovih vakufa nije došlo. Presudilo je mišljenje Uprave Ujedinjenog vakufa u Gradačcu koja je istaknula da su ovi vakufi uvijek bili pod upravom mutevelije iz Gradačca. Sa ovim stavom Uprave upoznata je Vakufska direkcija dopisom broj 214/33 od 30.05.1933. uz priloženi izvještaj o prihodima spomenutih vakufa.

Iz dopisa Vakufske direkcije od 14.07.1933., br.8431/33, vidljivo je da je ona odbila zahtjev za razdvajanje tih vakufa, koje je predlagao Ibrahim-aga H. Alijagić iz Modriče obrazlažući to na sljedeći način: „Upravni odbor vakufsko-mearifskog vijeća u svojoj sjednici od 12/VII 1933. tačka 4, a obzirom na mišljenje našeg računovodstva, obrazloženo mišljenje g. pretsjednika toga povjerenstva i tendenciju da se uprava vakufa ujedinjuje, zaključilo je da se uprava spomenutih vakufa ne razdvaja nego da ostane kao i do sada, što izvolite primiti na znanje i upravljanje.“

30 Mukata (ar.): paušalna godišnja zakupnina (obično minimalna) koja se daje za nekretninu uzetu pod dugogodišnji zakup. I sama nekretnina koja je izdata pod mukatu naziva se mukatom. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 472.

ma na korištenje pod uvjetom plaćanja trajne godišnje *mukate* (zakupnine). Takvo zemljište zvalo se *mukatei-kadima*. Plaćanje godišnje mukate od strane posjednika mukatali vakufskog zemljišta značilo je automatsko obnavljanje najamnog ugovora sa vakufom kao vlasnikom zemljišta. Pravna narav mukate u osmanskom razdoblju ogledala se u sljedećem: vakufsko zemljište izdato pod mukatu je i dalje bilo vlasništvo vakufa a na tom zemljištu, uz dozvolu vakufa, zakupac kome je izdato zemljište mogao je sagraditi kuću, dućan i druge objekte, čiji je bio i vlasnik. Vlasnici izgrađenih objekata morali su vakufu plaćati dogovorenu godišnju mukatu sve dok sagrađeni objekti postoje na vakufskom zemljištu. Kada ti objekti prestanu postojati, u tom slučaju zemljište je ostajalo u posjedu i vlasništvu vakufa. Dakle, u osmanskom periodu zakupac vakufa pod mukatu (*mukatali-vakuf*) mogao je ostvariti trajno posjedovno pravo samo dok postoji objekat koji je on izgradio na vakufu, a nikako nije mogao steći vlasnička prava na mukatali-vakufu.³¹

U austrougarskom periodu, donošenjem Gruntovničkog zakona ovakva pravna narav mukata promijenjena je na štetu vakufa. Prema članu 24. tog zakona, prilikom sastavljanja gruntovnica u Bosni i Hercegovini, vlasnik izgrađenog objekta na vakufu upisan je u gruntovnici (gruntovnoj vlastovnici B.) kao vlasnik i objekta i pod njom nalazećeg mukatali vakufskog zemljišta. To znači da je stekao i vlasnička prava, koja ranije nije imao. Vakufu je u gruntovnoj teretovnici C. upisano samo pravo naplate neznatne godišnje mukate. Ovim je vakuf izgubio svoja ranija vlasnička prava.³²

U dopisu Vakufsko-merifskog saborskog odbora broj 1 ex 1916. od 1. januara 1916. godine, koji je upućen svim Kotarskim Vakufsko-mearifskim povjerenstvima izraženo je žaljenje zbog ovakve situacije. Konstatirano je sljedeće: „Vakufsko pravo svojstvo mukate moglo se sačuvati samo prilikom sastavljanja gruntovnog zakona. Da su onda pozvani mjerodavni islamski faktori ustali u obranu vakufskog prava, da su objasnili i dokazali što je u pravom smislu riječi *mukata* - možda ne bi došlo do čl. 24. gruntovnog zakona.“³³ Pitanje vakufa pod mukatom predstavljalo je ozbiljan problem u funkcioniranju i boljem iskorištavanju mnogobrojnih mukatali vakufa u Bosni i Hercegovini, naročito poslije austrougarske okupacije. Postojali su veliki problemi s naplatom mukate, jer veliki broj zakupaca nije htio plaćati.

31 Vidi: Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo za Bosnu i Hercegovinu, dopis broj 4759 od 24. 10. 1903. godine, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

32 *Gruntovnički zakon za Bosnu i Hercegovinu sa pripadajućim naputcima I. i II. i sa naredbom o gruntovničkim povjerenstvima*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1886. Isto u: Glasnik zakona i naredaba za BiH 1878-1916.

33 Vakufsko-mearifski saborski odbor, akt broj 1 ex 1916 od 01. 01. 1916. godine, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Njihovi dugovi vakufu su se gomilali. Za mnoge dugove nastupila je zastara. Ozbiljnijoj naplati dugova pristupilo se oko 1893. godine. Efekti ove akcije vakufske uprave nisu bili zadovoljavajući. U razdoblju od 1878. do 1941. godine, zastara dugova, veliki troškovi pokrenutih sudskih sporova protiv dužnika, želja vlasnika da se riješe gruntovnog tereta (mukate) i neznatne visine mukata primorali su vakufsku upravu da pokrene akciju prodaje mukata i brisanja iz teretovnica. Zaključeno je da ne postoje šerijatske zapreke za ovu akciju. Tokom navedenog razdoblja, utvrđeni su kriteriji prodaje/otkupa mukata u zavisnosti od veličine i vrijednosti objekata na mukatali vakufu.³⁴

U okviru gore spomenutih pravnih normi, upravljalo se i vakufom begovske porodice Gradašćević iz Gradačca. Sve do ujedinjenja 1933. godine, vakufi gradačačkih kapetana Osman-bega, Murat-bega i Husein-bega, zatim Hadži Bećir-bega, a kasnije i Hadži Reuf-bega bili su pod upravom jednog mutevelije. Ovo se odnosi na njihove vakufe u Gradačcu i Modriči, izuzimajući Gračanicu. Prema nasljednoj porodičnoj tradiciji Gradašćevića, koja se temelji na vakufnami Osman-kapetana od 19. rebiu-l-evela 1215/1800. godine, njihovim vakufima upravljao je najstariji muški član porodice, a ako ga nije bilo, mogao je biti i ženski član. Pored mutevelije, vakuf je imao i inkasanta, koji je od dužnika ubirao vakufske kirije. Mutevelije ovih vakufa su često određivale svoje većile.³⁵ Poznato je da je Osman-kapetan odredio svog sina Murat-kapetana za muteveliju svog vakufa. Početkom 20. stoljeća mutevelija ovih vakufa često su bila lica izvan porodice Gradašćević. Uprava vakufa bila je dužna da vodi računa o vakufskoj imovini i da ubire prihode, zatim da sastavlja godišnje proračune i izvještaje. Jedan dio ovih izvještaja je sačuvan i predstavlja dragocjen izvor raznovrsnih podataka za kulturnu historiju.

34 Opširnije vidi: Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo za BiH, akt broj 3999 ex 1889. iz 1899. godine i broj 4759 od 24. 10. 1903. godine; Vakufsko-mearifski saborski odbor, akt broj 1 ex 1916 od 01. 01. 1916. godine; Vakufska direkcija u Sarajevu, akt br. 13926/34 od 27. 08. 1936. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi. Ovi akti nalaze se u fondovima spomenutih ustanova i u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. Osim mukate, jedan od načina izdavanja vakufa drugim licima bio je idžarei-zemin.

Vakufska zemljišta pod idžarei zeminom (kirijom, najamninom) izdavana su pod najam na određeni broj godina. Ugovorom najamnik je bio dužan da plaća redovitu najamninu te da, ako vakufu zatreba, odmah izmjestiti svoju zgradu sa tog zemljišta. Za razliku od mukata, vakuf pod idžarei-zeminom u vlastovnici gruntovnog uloška bio je upisan kao vlasništvo dotičnog vakufa, a u teretovnici bilo je uknjiženo pravo zakupa na privatnu osobu.

35 Većil, vekil (ar.): zastupnik, punomoćnik. Teufik Muftić, nav.dj., str. 1667. Abdulah Škaljić, nav.dj., str. 639.

Mutevelije vakufa porodice Gradašćević

Murat-kapetan Gradašćević

Murat-kapetan je prvi poznati mutevelija vakufa Gradašćevića. Njega je imenovao njegov otac Osman-kapetan prilikom osnivanja svog vakufa i sastavljanja svoje vakufname. Njegova uprava je obuhvatala vakuf njegovog djeda Mehmed-kapetana i oca Osman-kapetana od 1800. do njegove smrti 1821. godine. Nije poznato da li je imao svog zamjenika.³⁶

Hadži Muhamed-beg Gradašćević zv. Hadžibeg

Hadži Muhamed-beg Gradašćević zv. Hadžibeg sin je Hadži Bećir-bega, Osman-kapetanova sina. Po kazivanju Muhameda-Bege Gradašćevića³⁷, po kojem je on i dobio ime, njegov djed hadži Muhamed-beg, po dolasku Austro-Ugarske u Bosnu 1878. godine, iselio se sa porodicom u Carigrad. S njim je bio i njegov najstariji sin hadži Ahmed-beg. Nakon osam godina provedenih u Turskoj, Hadžibeg se vraća u Bosnu i Hercegovinu. Za vrijeme boravka u Carigradu, rodio mu se sin Mustaj-beg 1886. godine. Dužnost hadža obavio je četiri puta, te je, vjerovatno, zbog toga i dobio nadimak Hadžibeg. Imao je četiri žene: Devlet-hanumu Ibrahimpašić iz Travnika, Zuhre-hanumu Tuzlić iz Tuzle, Devlet-hanumu Đumišić iz Banje Luke i Futnut-hanumu Huro iz Užica. Imao je sinove: Arif-bega, Mustaj-bega, Osman-bega, hadži Ahmed-bega i Husein-bega i kćerke: Tahiru, Muniru i Rašidu.³⁸ Živio je u Gradačcu. Imao je velike posjede u jednom komadu od Gradačca sve do Bosanskog Šamca. Kako se priča, do Bosanskog Šamca nije morao ići tuđom zemljom. Sve je bilo njegovo.

Umro je 1899. godine i ukopan je u haremu Sviračke džamije u Gradačcu. Vakufom Gradašćevića upravljao je do 1885. godine³⁹

36 O njegovoj Murat-kapetanovoj korespondenciji iz 1818.-1819. godine vidi: Riza-ef. Muderizović, Biografija Mulle Mestvice i korespondencija Murad-kapetana Gradašćevića iz 181-1819. godine, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XLIV, br. 2, 1932, str. 60-83.

37 Biografske podatke o Hadžibegu dobio sam od njegovog unuka Muhameda-Bege Gradašćevića iz Gradačca prilikom našeg razgovora 13. 9. 2011. godine u prostorijama BZK *Preporod* u Gradačcu.

38 Porodično stablo Osman-kapetana Gradašćevića. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

39 Dopis Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 11. 6. 1903. i 19. 11. 1903. godine, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

Hadži Ahmed-beg Gradašćević

Hadži Ahmed-beg je najstariji sin je hadži Muhamed-bega zv. Hadžibeg. Bio je oženjen kćerkom Fadilpašića iz Sarajeva. Imao je troje djece: sina Bećir-bega te kćerke Seniju i Hasibu. Još uvijek postoji kuća u kojoj je živio. Nije poznato koje godine je išao na hadž.⁴⁰ Mutevelijsku dužnost preuzeo je od svog oca 1885. i vršio je sve do svoje smrti 1903. godine. Umro je 23. 8. 1903. godine.⁴¹ Umjesto njega za muteveliju je privremeno imenovan hafiz Mustafa ef. Imamović.

Hafiz Mustafa ef. Imamović

Hafiz Mustafa-ef. Imamović je rođen 1853., a umro je 1918. godine u Gradačcu. Naukovanje je završio u Istanbulu. Dužnost imama Husejnije vršio je od 1880-tih. do smrti 1918. godine. Ukopan je u haremu džamije u kojoj je decenijama služio. Bio je društveno vrlo angažiran. Član je bio kotarskog medžlisa 1887. i 1892. godine. Biran je u džematski medžlis Gradačac. Nakon smrti hadži Ahmed-bega postavljen je za privremenog muteveliju 1903. godine. Na toj dužnosti ostaje do polovine 1906. godine. Često je bio inkasant vakufa. Od njega dužnost je preuzeo Mustaj-beg Gradašćević.⁴²

Mustaj-beg Gradašćević

Mustaj-beg Gradašćević je sin hadži Muhamed-bega i Devlet-hanume. Rođen je u Carigradu 1886, a umro je u Gradačcu 1936. godine.⁴³ Ukopan

40 Biografske podatke o Hadžibegu dobio sam od njegovog unuka Muhameda-Bege Gradašćevića iz Gradačca prilikom našeg razgovora 13.09.2011. godine u prostorijama BZK *Preporod* u Gradačcu, a na temelju porodičnog stabla Gradašćevića.

41 Kotarski ured kao Šerijatski sud u Gradačcu, dopis od 15.11.1903. godine, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

42 Zapisnik od 14.1.1904. godine o predaji računa i spisa vakufa Osman, Murat i Husein-kapetana u Gradačcu i Modriči privremenom muteveliji hafizu Imamoviću. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

43 Za razliku od svog oca koji se privremeno iselio u Tursku nakon austrougarske okupacije, Mustaj-beg je imao vrlo dobre odnose sa austrijskim carom Franjom Josipom. Car ga je pozivao na koncerte u Beču. Prilikom jedne posjete caru Mustaj-beg mu poklanja sablju i sedlo Husein-kapetana Gradašćevića, a car njemu poklanja prsten sa suhim pečatom Austrije kojim je mogao dizati novac u bilo kojoj banci. Držeći do svog ugleda i časti, Mustaj-beg nije nikada koristio ovaj prsten radi podizanja novca. Biografske podatke o Mustaj-begu dobio sam od njegovog sina Muhameda-Bege Gradašćevića iz Gradačca prilikom našeg razgovora 13.09.2011. godine u prostorijama BZK *Preporod* u Gradačcu. Prema jednom napisu u novinama, Mustaj-beg je poklonio caru Husein-kapetanov kolan, kajiš za sablju, ručno ispleten od same žice suhog zlata, kojeg je naslijedio od svojih predaka (star oko 300 godina), tri srebrne i izvana pozlaćene kutije, u koje su se

je u haremu Sviračke džamije u Gradačcu. Završio je školu Galatasaraj u Carigradu s bratom Arif-begom. Prvi put bio je oženjen s Fahire-hanumom iz Dervente s kojom nije imao djece, a drugi put sa Hasije-hanumom Kape-tanović-Eminagić, kćerkom Emin-bega iz Tešnja. S njom je imao četvero djece: kćerke Maidu i Devletu i sinove Muhameda-Begu i Mustafu. Bio je veleposjednik.

Vakufom upravlja od polovine 1906. do oktobra 1915. godine kada je morao ići na odsluženje vojnog roka. Postavljen je dekretom Predsjedništva Ulema-medžlisa broj 308 od 25. aprila 1906, a razriješen dužnosti dekretom broj 14089 od 12. novembra 1916. godine. On je odredio hafiza Mustafu ef. Imamovića za svog zastupnika i inkasanta.⁴⁴

Hafiz Hakija Hadžihafizović

Hafiz Hakkija Hadžihafizović sin je hadži hafiza Emina ef. Mulaosmano-vića. Hafiz Hakija bavio se trgovinom i nije obavljao imamsku dužnost. Ne zna se kada je i zašto hafiz Hakija odbacio očevo i uzeo novo prezime Had-žihafizović.⁴⁵ Na dužnost mutevelije postavljen je dekretom Vakufsko-me-arifskog saborskog odbora broj 13543 od 8. septembra 1916. godine umjesto hafiza Mustafa-ef. Imamovića. Mutevelijsku dužnost vršio je od 1916-1918. godine.

Hafiz Ibrahim-ef. Sendić

Hafiz Ibrahim-ef. Sendić, sin Ahmetov, rođen je 1871. godine u Gradačcu. Umro je 1953. godine i ukopan je u haremu džamije Husejnije. Završio je

stavljali puščani fišeci, zatim jedna veća Hadži Bećir-begova srebrna kutija, ukrašena sa džamijom sa dvije munare i nož Murat-kapetana. Vidi: Mustaj-beg Gradašević Njegovu Veličanstvu, *Sarajevski list*, broj 141, subota 11. juna 1910., str. 3.

44 Zapisnik od 3.6.1906. i 9.7.1906. o primopredaji vakufske dokumentacije od hafiza Imamovića novopostavljenom muteveliji Mustaj-begu Gradaševiću. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

45 Njegov otac hadži hafiz Emin umro je 1862/63. godine. Ukopan je u haremu Sviračke džamije. Živio je u gradačačkoj mahali Svirac. Bio je trgovac. Ženio se dva puta. Iz prvog braka sa suprugom Fatimom imao je troje djece: Raifa, Ragiba i Evliju. Iz drugog braka hafiz Emin je imao sinove hafiza Hakkiju i malodobnog Rizu koji je umro 3-4 godine iza očeve smrt, te kćerke Zuhru, koja je bila udata za Muju Kovačevića iz Tarevaca kod Modriče (umrla oko 1890.) i Rabiju koja je bila udata za Mustafu ef. Alića, šerijatskog službenika u Donjoj Tuzli. Hafiz Emin je utemeljio evladijet vakuf. Pored njegove djece, dio prihoda je određen i za Sviračku džamiju. Vakuf se sastojao od jedne bašče-šljivika u Zelinji Gornjoj i dva dućana u čaršiji. Hafiz Emin je imao brata hafiza Osmana Mulaosmanovića, koji je imao sinove Saliha, hadži hafiza Ibrahima ef. i hadži Mustafu. Zapisnik od 1905. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

osnovnu školu i Svirac medresu. Dužnost imama u džamiji Husejniji obavlja od 1. januara 1928. do kraja 1952. godine. Predavao je islamsku vjeronauku u narodnoj osnovnoj školi u Gradačcu od 1921. godine do prelska na dužnost u Husejniji. Za muteveliju vakufa begovske porodice Gradašćević postavljen je dekretom Vakufsko-mearifskog saborskog odbora broj 13533/18 od 10. augusta 1918. godine. Upravljaio je u razdoblju od 1918-1925. i 1941-1952. godine. Na imamskoj i mutevelijskoj dužnosti naslijedio ga je hafiz Džemal ef. Hodžić zv. Gagić.⁴⁶

Hafiz Nurija Džaferović

Hafiz Nurija Džaferović je radio i živio u Gradačcu. Po kazivanju Sadike Sarajlić⁴⁷, hafizovi preci su se doselili u Gradačac iz Gornje Tuzle. Imao je tri sina Osmana, Husejna i Hasana, i tri kćerke Hatu, Čatibu i Safiju. Njegovo imanje s porodičnom kućom nalazilo se kod mezarja Kadić bašča. Nije radio kao imam, hatib ili muallim. Nije poznato kada je završio hifz Kur'ana. Umro je 1932. godine i ukopan je u mezarju Kadić bašča u Gradačcu. Vakufom Gradašćevića upravljao je od 1926-1932. godine. Na mutevelijskoj dužnosti naslijedio ga je sin Osman.

Osman Džaferović

Osman Džaferović, sin hafiza Nurije, rođen je u Gradačcu. U njemu je proveo svoj radni i životni vijek. Bio je privrednik. Oženio se s Pašom, kćerkom hafiza Mehmeda ef. Kovačevića, muderrisa Murat-kapetanove medrese u Gradačcu. Imao je tri sina Mustafu, Nuriju i Mehmeda i dvije kćerke Sadi-ku i Esmu. Osman je bio prvi mutevelija ujedinjenih gradačaćkih gradskih vakufa. Na dužnosti je ostao od 1933-1936. godine.⁴⁸

Jusuf Džaferović

Jusuf Džaferović je rođen u Gradačcu gdje je proveo svoj životni vijek. Bavio se kovačkim zanatom. Upravljaio je vakufom od 1937-1940. godine.

46 Dosije hafiza Ibrahim-ef. Sendića, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

47 Podatke o hafizu Nuriji dobio sam od njegove unuke Sadike Sarajlić, rođ. Džaferović, kćerke hafizovog sina Osmana za vrijeme razgovora dana 17.06.2008. godine u njezinoj porodičnoj kući. Rođena je 1931. godine. Sadika je udata za Pašana Sarajlića i živi u Gradačcu u blizini džamije Husejnije. Sa majčine strane, ona je i unuka muderrisa Kovačevića, jer je njena mati Paša muderrisova kćerka.

48 Podatke o Osmanu Džaferoviću dobio sam od već spomenute njegove kćerke Sadike 17. 06. 2008. godine.

Od njega je dužnost preuzeo hafiz Ibrahim ef. Sendić. Po aktu džematskom medžlisa Gradačac od 1. maja 1939. godine bio je u građevinskom odboru za popravak Husejnije.

Hafiz Džemal-ef. Hodžić zv. Gagić

Hafiz Džemal-ef. Hodžić zv. Gagić rođen je 1922. u Srebreniku, a umro je 1993. godine u Gradačcu. Ukopan je u mezarju Šehitluci u Gradačcu. Završio je gradačačku Svirac medresu. Imamsku dužnost obavljao je u Bosanskom Novom, zatim u gradačačkim džamijama Reuf-begovoj, Husejniji i Bukvari. Jedno vrijeme je radio i u Odžaku. Umirovljen je kao imam džamije Bukvara u Gradačcu. Ujedinjenim gradskim vakufima upravljao je od 1953-1963. godine. Mutevelijsku službu predao je hafizu Mehić Mustafi ef. Mehiću.⁴⁹

Pregled vakufa i vakifa begovske porodice Gradašćević

U ovom dijelu rada biti će prezentiran pregled svih vakufa i vakifa iz gradačačke begovske porodice Gradašćević. Prikaz kapetanskih vakufa slijedi prije obrade ostalih vakufa.

Vakuf Mehmed-kapetana Gradašćevića

Vakuf Mehmed-kapetana Gradašćevića prvi je poznati vakuf ove gradačačke begovske porodice.⁵⁰ On je sagradio jedan mesdžid u gradačačkoj mahali Svirac. Podatak o postojanju ovog mesdžida nalazi se u vakufnamama njegovih sinova kapetana Osman-bega i Murat-bega. Tačno vrijeme izgradnje i lokacija mesdžida nisu poznati. Pretpostavlja se da je mesdžid sagrađen u drugoj polovini 18. stoljeća, i to prije 1795. godine. Imam ovog mesdžida obavljao je samo tri dnevna namaza a za tu službu dobivao je naknadu od 30 groša. U istom razdoblju u gradačačkoj tvrđavi postojala je Sultan Fatih Mehmed-hanova džamija.

49 Dosije hafiza Džemala ef. Hodžića zv. Gagić, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

50 Mehmed-kapetan je imao sinove Osman-bega, Derviš-bega i Mustaj/Mustafa-bega. Po najnovijim saznanjima, ovaj kapetan je upravljao gradačačkom kapetanijom od 1765. godine do 1781. godine kada se zadnji put spominje u izvorima mada je, po tvrdnji Kreševljakovića i poslije te godine bio kapetan. Na kapetanskoj dužnosti naslijedio ga je sin Osman-beg i to prije 1795. godine. Vidi: Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, drugo izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1980, str. 194-196 i Husnija Kamberović, *Husein-kapetan Gradašćević...*, nav. dj., str. 8-9.

Vakuf Osman-kapetana Gradašćevića

Osman-kapetan, sin Mehmed-kapetana, osnovao je svoj vakuf 1800. godine.⁵¹ To se može zaključiti na temelju njegove vakufname, koja je sastavljena 19. rebiu-l-evvela 1215. godine po Hidžri, odnosno 10. august 1800. godine.⁵² Vakufnamu (zakladnicu), prema propisu legalizirao je kadija kadiluka Gradačac s Gračanicom Mehmed Sadik. Ovom činu sudskog registriranja i punovažnosti uvakufljenja u Šerijatskom sudu bili su prisutni sljedeći svjedoci: Mehmed-aga iz Gračanice, Ibrahim-aga iz Gračanice, Hadži Ahmed, sarač iz Gračanice, Mustafa efendija, muderris iz Gračanice, Ibrahim efendija iz Maglaja, Nuh efendija iz Gradačca, Derviš Ibrahim-beg iz Gradačca i ostali. Upravljanje ovim vakufom zadržao je u krugu porodice, nasljedno, počevši od najstarijeg muškog potomka pa tek onda ženskog potomka, u slučaju da ne bude muških potomaka. Shodno tome, Osman-beg kapetan odredio je za muteveliju svog najstarijeg sina Murat-kapetana, a za nadzornika vakufa pisa-

51 Osman-kapetan je sin Mehmed-kapetana. Upravljao je kapetanijom od prije 1795. do smrti 1812. godine. U literaturi postoje oprečne informacije o broju njegovih sinova. Kreševljaković navodi da je imao šest sinova: Murat-bega (ubijen 1821. u Travniku), Osman-paša (umro 1813.), Husein-beg, Zmaj od Bosne (1802.-1834.) i hadži Bećir-beg (umro 1846/47, ukopan u haremu Sviračke džamije). Muharem-beg (umro prije 1821.) i Ibrahim-beg (umro prije 1812.). Zanimljivo je da Kreševljaković u spomenutom djelu ne navodi samo Hamza-bega (umro 1797/98., ukopan u mezarju sa više naziva: Pašino groblje, Buban, Sendića mezarje i Kapetanovića. Nalazi se na raskrsnici puta za Tuzlu). Husnija Kamberović spomenutog Ibrahim-bega poistovjećuje sa Ibrahim-begom (umro prije 1813.), koji je ukopan u haremu Sviračke džamije, dok Esad Sarajlić istog Ibrahim-bega, ukopanog u Svircu smatra bratom hadži Salih-bega i Hadži Ali-bega, sinova Derviš-bega.

Usporedi: Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u BiH...*, nav. dj., str. 194-196; Husnija Kamberović, *Husein-kapetan Gradašćević...*, str. 8-9 i Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom...*, nav. dj., str. 155.

52 Vakufnama Osman-kapetana Gradašćevića (Gradačac 19. rebiu-l-evvel 1215./10. august. 1800. godine). Vakufnama Osman-bega, sina Mehmed-begova, gradačačkog kapetana (prva polovica originala otkinuta i izgubljena, a druga polovica veličine 30x281/2 cm. Vidi: Gazi Husrev-begova biblioteka, Vakufnama Osman-kapetana, red. br. 131, str. 237, a jedan prijepis pod brojem 31(131). Sačuvani sidžil časna naredba, Mehmed Sadik, nek mu je oprošteno; zadužen kao halifa u kadiluku Gradačac sa Gračanicom (ovjera kadijinog zastupnika tj. halife); Vrednosni papir radi ispisa hudždžeta o kupoprodaji od 1001-2000 groša; Vrijednost groša 1 (ispis na primjerku vakufname prepisane sa ovjerenog prijepisa). Sadržaj ove vakufname u prijevodu Alije Bejića objavljen je u *Gračaničkom glasniku* br. 2, 1996, str. 29-30. Prijevod ove vakufname, koji nije javno publikovan, sačinila je i Azra Gadžo Kasumović, a za potrebe Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Međutim, ona je zamijenila naziv Gračanice sa Gradačcom, te je, budući da je Osman-kapetan iz Gradačca, mislila da je on sve vakufe ostavio u Gradačcu, a niti jedan u Gračanici, koju ona uopće ne spominje. U vakufnami se spominje i Gradačac i Gračanica, baš kako je to naveo Alija Bejić.

ra/katiba mehkeme⁵³ u Gračanici Mustafu, sina Salih-age. Također, funkcija nadzornika vakufa bila je nasljednog karaktera.

Osman-kapetan je istaknuo da je vakuf na upravljanje predao „u ruke spomenutog mutevelije mog sina Murata, s nadom da će se mutevelija, nazir, plemenite sudije i ugledni, ispomagati oko spomenutih vakufa i oko njihove popravke radi istine Uzvišenog Allaha koji kaže: *Pomažite se u dobročinstvu i pobožnosti*.⁵⁴ Izdat je šerijatski hudždžet⁵⁵ i dat u njegove ruke.

U vakufnami, vakif Osman-kapetan naglašava: „Izvršio sam uvakufljenje iskreno radi Allaha s namjerom da potrošim ono što je brzoprolazno i da steknem ono što je vječno na što upućuju riječi *Ono što je kod vas nestaje, a ono što je kod Allaha je vječno*.⁵⁶ Vakufnama sadrži nazive uvakufljenih hanova, dućana, objekata i zemljišnih dobara. Navedeni su i uvjeti vakifa koji ustvari određuju kako i za šta će se trošiti sredstva od iznajmljivanih vakufskih zgrada i zemljišta.

Po vakufnami, Osman-kapetan uvakufio je sljedeće objekte i zemljišne parcele:

1. Han u kasabi Gračanici,
2. Dva dućana (ili više dućana - dukanejn i dukanin) pored velike džamije u istom gradu,
3. Jedan mlin u istom gradu,
4. Jednu stupu u istom gradu,
5. Tri dućana koje je napravio u kasabi Gradačcu kod Čaršijske džamije sa sobama nad tim dućanima,
6. Zemljišta u kršćanskoj mahali u Gradačcu,
7. Zemljišta u kršćanskoj i ciganskoj mahali u Gračanici,
8. Medresu koju je napravio u Gračanici,
9. Bijelu džamiju u Modriči,
10. Mekteb (muallimhana) kod džamije u Modriči,
11. Sirotinjski dom (fakirhana) u Gradačcu.

Vakif je postavio uvjete da se navedeni dućani, han, sobe nad dućanom, stupa i mlin izdaju svake godine pod zakup a zakupnina će se trošiti u ove svrhe:

53 Mehkema, mehcema (ar.): sud, sudska zgrada. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 453.

54 Kur'an, 5:2.

55 Hudždžet (ar.): sudska presuda, pismena isprava koja ima dokaznu moć. Abdulah Škaljić, nav. dj., str. 335.

56 Kur'an, 16:96.

1. Muderrisu u medresi koju je Osman-kapetan sagradio u Gračanici, godišnje 100 groša,
2. Službeniku, koji će obavljati imamat i hatabet u džamiji koju je Osman-kapetan sagradio u Modriči i mualimsku dužnost u mektebu uz džamiju, godišnje 100 groša,
3. Imamu, koji će klanjati tri propisana namaza u mesdžidu koji je sagradio njegov otac Mehmed-kapetan u mahali Svirac u Gradačcu, godišnje 30 groša,
4. Godišnje po 40 groša onim koji će biti imami u spomenutom Sirotinjskom domu, kojeg je Osman-kapetan podigao u Gradačcu,
5. Za muteveliju se određuje najstariji sin legatorov Murat, a iza njega sljedeći najstariji potomak muški, pa onda ženski,
6. Nadzornik vakufa bit će katib mehkeme u Gračanici Mustafa, sin Salih-agin s godišnjom plaćom od 10 groša,
7. Iz viška vakufskih prihoda imaju se popravljati vakufski objekti u sporazumu s mutevelijom i nadzornikom vakufa.

Konkretniji podaci o uvakufljenim zemljišnim parcelama, koji nisu dati u vakufnami, mogu se utvrditi na osnovu vakufske dokumentacije u kojoj se govori o vakufskim parcelama koje se vode kao vakufi i one koje su izdavane pod godišnji zakup.

Tabela 1: Pregled vakufa Osman-kapetana Gradašćevića u Modriči (1933. i 1938.)⁵⁷

r.b.	Opis nekretnine	Katastarska općina	Broj z.k. uloška	Broj kat.č.	Površina u m ²	Vrijednost
1	Gradilište pod dućanom - Šić mahala	Modriča	782	10/43	070	
2	Gradilište pod dućanom - Šić mahala	Modriča	782	19/44	160	
	Ukupno:				230	

⁵⁷ Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21. 9. 1933. godine. Isti spisak je sastavljen i 1938. godine. Spisak je sačinio tadašnji pisar Abdulkadir Bilajac. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Tabela 2: Pregled mukata Osman-kapetanova vakufa u Modriči (1933.)⁵⁸

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						forinta	novčić
1	Modriča	15	9/107	660	Kučište bašča	0	80
			9/219	080	kučište s kućom		
			9/267	260	bašča kučište		
2	Modriča	18	9/63	900	bašča šljivik	0	56
3	Modriča	20	9/61	260	dvorište s kućom i kućištem	1	46
			9/188	1040	bašča šljivik		
			9/189	140	dvorište kod kuće		
			9/239	110	dvorište		
4	Modriča	22	9/59	591	kučište	1	4
			9/60	105	bašča šljivik		
			9/185	190	bašča šljivik		
			9/186	320	dvorište		
			9/253	039	magaza		
5	Modriča	25	9/56	079	magaza	0	72
			9/55	611	kučište s kućom		
6	Modriča	26	9/33	870	kuća br. 26	1	4
			9/32	220	bašča		
7	Modriča	36	9/178	340	bašča	0	72
			9/34	540	bašča šljivik		
8	Modriča	39	9/47	980	bašča šljivik	0	48
			9/232	060	kučište s kućom		
9	Modriča	41	9/45	340	kuća br. 41	1	12
			9/48	2270	bašča šljivik		
			6/209	031	gradilište		
10	Modriča	42	9/43	720	kuća br. 42	1	20
			9/42	210	dvorište s kućištem		
			9/44	200	dvorište		
			3/5	2210	bašča šljivik		

58 Srez Gradačac, br.107/33 od 21. 9. 1933., Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Zanimljivo je spomenuti da je po ovom spisku bilo ukupno 204 mukate, od toga je bilo 144 mukate Gradašćevića. Mukate Osman-kapetana u Modriči evidentirane su pod rednim brojem od 119-135. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Vakuf begovske porodice Gradašćević

11	Modriča	43	9/75	3370	bašča šljivik	2	40
			9/231	080	kućište s kućom		
			9/243	020	kuća		
12	Modriča	44	9/73	1300	bašča šljivik	0	40
			9/229	180	kućište s kućom		
13	Modriča	46	9/70	1255	kuća br. 46	0	40
			9/62	140	bašča		
14	Modriča	48	9/69	372	kuća br. 48	0	12
15	Modriča	49	9/67	948	dvorište	0	32
16	Modriča	680	9/187	1135	bašča šljivik	0	64
			448/2	6600	bašča šljivik		
			453	4070	bašča šljivik		
17	Modriča	709	287/1	6930	oranica Oteža	97	40
			288	7570	oranica Oteža		
			1039/1	11560	oranica Otoka		
			287/2	3020	oranica Oteža		
			287/3	1840	oranica Oteža		
Ukupno:				64.776			

Tabela 3: Pregled vakufa Osman-kapetanove medrese u Gračanici (1895.)⁵⁹

R/b	Opis nekretnine	Katastarsk općina	Broj grunt. uloška	Broj kat.č.	Površina u m ²
1	Kuća sa kućištem	Gračanica	288	16/12	090
2	bašča šljivik	Gračanica	288	16/9	417
3	gradilište sa dvoriš	Gračanica	288	17/65	45
4	kuća sa kućištem	Gračanica	288	17/67	345
5	gradilište sa pekarom	Gračanica	288	16/53	75
6	gradilište sa pekarom	Gračanica	288	17/66	210
7	mlinište sa mlinom	Gračanica	288	23/3	30
8	kuća sa kućištem	Gračanica	332	17/26	116
Ukupno:					1.328

59 Iskaz svih vakufskih nekretnina, koji se nalaze u kotaru Gračanica od 23. januara 1895. godine poslat na zahtjev Zemaljkog vakufskog ravnateljstva u Sarajevu br. 275/95 od 7. augusta 1895. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, fond Vakufi. Kopija ovog iskaza nalazi se i u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, fond Vakufi.

Tabela 4: *Pregled mukata Osman-kapetanova vakufa u Gračanici (1895.)*⁶⁰

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
1	Gračanica	550	32/71	042	Kuća sa mejtefom		
2	Gračanica	550	32/1	1.140	šljivik staro greblje		
3	Gračanica	550	33/11	8.680	šljivik bašča		
4	Gračanica	550	33/12	480			
5	Gračanica	550	33/13	410	šljivik mali vakuf		
6	Gračanica	164	33/14	375	kuća s dvorištem		
	Ukupno:			11.127			

Tabela 5: *Pregled mukate vakufa Osman-kapetana i Hadži Bećir-bega u Gradačcu*⁶¹

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						kruna	helera
1	Gradačac	1396	13/149	048	Plac pod dućanom	100	10
2		1453	5/88	980	bašča šljivik	100	10
			5/97	3730	oranica		
	Ukupno:			4.758			

Tabela 6: *Zbirni pregled Osman-kapetanova vakufa u Gračanici, Modriči i Gradačcu*

GRAČANICA		MODRIČA		GRADAČAC	
Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta	
Vakuf	Medrese mukate	vakuf	mukate	vakuf	mukate
1.328	11.127	230	64.776	nepoznato	4.758
Ukupna površina u m ² vakufa i mukata u Gračanici, Modriči i Gradačcu: 82.219					
Vakufski objekti u Gračanici		Vakufski objekti u Modriči		Vakufski objekti u Gradačcu	
- han, dva dućana, stupa i medresa		- Bijela džamija i mekteb		- tri dućana sa sobama i sirotinjski dom (fakirhana)	

60 Iskaz svih vakufskih nekretnina nalazećih se u kotaru Gračanica od 23. januara 1895. godine poslat na zahtjev Zemaljskog vakufskog ravnateljstva u Sarajevu br. 275/95 od 7. augusta 1895. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, fond Vakufi. Kopija ovog iskaza nalazi se i u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, fond Vakufi.

61 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine. Ove zajedničke mukate pripadale su njihovim vakufima u Gračanici. Evidentirane su pod brojem 158-159. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, fond Vakufi.

Interesantno je primijetiti da Osman-kapetan ne spominje u vakufnami medresu u Gradačcu. To znači da on nije sagradio medresu u mahali Svirac u Gradačcu. Ovo je vrlo raširen podatak gotovo u svim radovima koji su se bavili ovom tematikom. Ta dosadašnja pretpostavka naprosto nije tačna. Dodatni prilog u korist činjenice da Osman-kapetan nije napravio medresu u Gradačcu jeste i podatak da ni Murat-kapetan, niti Hadži Bećir-beg, njegovi sinovi, jedan u svojoj vakufnami, a drugi u vasijetnami ne spominju očevu medresu u Gradačcu, ali navode njegovu medresu u Gračanici.⁶²

Gradnja pekare Osman-kapetanova vakufa u Gračanici

Krajem 1898. godine pokrenuta je akcija za izgradnju pekare i jedne zgrade na mjestu Mula Omerov han na vakufu Oman-kapetana u Gračanici. Troškovi gradnje pekare iznosili bi 720, a vakufske zgrade 1.850 forinti.⁶³ U martu naredne 1899. godine⁶⁴ troškovi izgradnje predviđenih vakufskih zgrada iznosili su 2.560 foriniti. Iz kasnije dokumentacije vidi se da je trebalo izgraditi zgrade Šiljak Han, Mula Omerov han i jednu pekaru. U prepisci sa Zemaljskim vakufskim ravnateljstvom za Bosnu i Hercegovinu, Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Gračanici navodi da se na mjestu gdje treba da se gradi Šiljak Han uz vakuf Hadži Bećir-bega nalazi jedna parcela površine 362 m² u vlasništvu Marka Nedića iz Gračanice, koja je procijenjena na 600 kruna. Predlaže da se ona otkupi, jer bi se na taj način dobilo šire dvorište i površina hana. Zatražili su dozvolu i pomoć za kupovinu iste od Centralne vakufske zaklade u Sarajevu.

Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo je udovoljilo njihovom zahtjevu i odobrilo pomoć u iznosu od 7.140 kruna kao naknadu za novogradnju pekare i kuće/hana za Osman-kapetanov vakuf te kuće za Hadži Bećir-begov vakuf. Zatraženo je da se sprovede licitacija za odabir najpovoljnijeg izvođača radova, a prema dostavljenim nacrtima i troškovnicima.⁶⁵ Pekara je izgrađena naredne godine i davala je značajne prihode.

62 Detaljnije o gračaničkim medresama vidi: Hifzija Suljkić, Omer Hamzić, Gračaničke medrese, njihovi graditelji, muderrisi i učenici, *Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, 1999, broj 7, str. 57-67. Medresa je bila nacionalizirana, ali je 1990. godine vraćena u posjed Medžlisa Islamske zajednice Gračanica.

63 Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Gračanici, dopis od 15. decembra 1898. sa potpisom mutevelije hafiza Seida Omerbegovića. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica. Fond Gračanički vakufi.

64 Isto, dopis iz marta 1899. godine.

65 Isto, dopis Kotarskog Vakufskog povjerenstva u Gračanici broj 57 i 58 od 11. juna 1900. godine. Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo za BiH, dopis broj 2446 ex 900 od 20.05.1900. godine.

Vakuf Murat-kapetana Gradaševića

Murat-kapetan osnovao je svoj vakuf 1810. godine. To se može zaključiti na temelju njegove vakufname, koja je sastavljena 19. rebiu-l-evvela 1225. godine po Hidžri, odnosno 10. aprila 1810. godine.⁶⁶ Vakufnamu je legalizirao kadija kadiluka Gradačac s Gračanicom Mehmed Sadik. Ovom činu sudskog registriranja i punovažnosti uvakufljenja u Šerijatskom sudu bili su prisutni sljedeći svjedoci: Hadži Hasan-efendija, Husein-efendija, Hadži Sadik-efendija, Ahmed Odobašić, Jahja-aga, hasečija, Omera-ga, topči-aga, Derviš Omer-efendi Muftić, Osman-efendi Muderizović, Hadži Mustafa-aga i ostali.

Gradačački kapetan Murat-beg, uvakufio je sljedeće nekretnine i objekte:

1. Medresu, koju je sagradio u gradu Gradačcu,
2. Medresu, koju je sagradio u kasabi Gračanici,
3. Jedan han u Gradačcu sa šest dućana u prizemlju, šest soba na spratu i jednom kafanom, te sa sijenicom, slamarom, hambarom i dvije magaze,
4. Deset dućana prema spomenutom hanu,
5. Osam dućana, jedna pekara i pet soba u Gradačcu,
6. 18 parcela zemljišta u Kršćanskoj mahali u Gradačcu,
7. Devet dućana pod medresom u Gradačcu,
8. 13 parcela zemljišta u kršćanskoj mahali u kasabi Gračanici,
9. Osam dućana u kasabi Modriču,
10. Dvije pekare u Modriču,
11. 15 parcela zemljišta u Modriču,
12. Osam dućana pod medresom u Gračanici.

Određio je nakon toga sljedeće: „Ako žitelji na spomenutim uvakufljenim zemljištima budu htjeli međusobno prodati koji objekat na tom zemljištu,

66 Vakufnama Murat-kapetana Gradaševića Gradačac, od 19. rebiu-l-evvela 1225./24 aprila 1810. godine. Prijepis na pergamentu vel. 61x281/2 cm; ovjerio ga kadija kadiluka Gradačac sa Gračanicom Mehmed Sadik potpisom i muhurom ovalnim na početku isprave; u muhuru se ispod imena Mehmed Sadik razabire oznaka godine).

Vidi: Gazi Husrev-begova biblioteka, Vakufnama Murat-kapetana, I, red. br. 132, str. 236, a jedan prijepis pod brojem 32 (132). Sadržaj ove vakufname u prijevodu Alije Bejtića objavljen je u *Gračaničkom glasniku* br. 2, 1996, str. 29-30. Prijevod ove vakufname, koji nije javno publikovan, sačinila je i Azra Gadžo Kasumović, a za potrebe Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

trebaju prethodno uzeti od mutevelije ovog vakufa "hardži teskeru" uz uplatu takse od jednu akču koju mutevelija ne smije prekoračiti."

Od godišnjih prihoda uvakufljenih koristonosnih objekata podmirivat će se sljedeće potrebe:

1. Muderrisu Murat-kapetanove medrese u Gradačcu, godišnje 700 groša,
2. Prvom kalfi muderrisa, 100 groša,
3. Drugom kalfi muderrisa, 75 groša,
4. Trećem kalfi muderrisa, 75 groša,
5. Podvorniku medrese, 50 groša,
6. Muderrisu medrese u Gračanici, godišnje 50 groša,
7. Za popravljanje sahata na Sahat-kuli u Gradačcu, godišnje 150 groša,
8. Dodatak plaći muderrisa u medresi umrlog oca u Gračanici, godišnje 150 groša,
9. Plaća naziru očeva vakufa godišnje 60 groša,
10. Dodatak plaći koju je otac odredio imamu u Konaku, godišnje 110 groša,
11. Dodatak plaći imama očeve džamije i muallimu očeva mekteba u Modriči, godišnje 190 groša,
12. Dodatak ... (ispušteno u tekstu) očeve džamije u mahali Svirac,
13. Za nadzornika ovog vakufa određuje se nadzornik očeva vakufa ćatib mehkeme u Gračanici Mustafa, sin Salih-agin, s godišnjom plaćom od 70 groša.

Vakufnama Murat-kapetana ne sadrži preciznije podatke o uvakufljenim zamljišnim parcelama, jer se u tom vremenu nisu vodile posebne gruntovne knjige u kojima su evidentirana zemljišta. Ustroj gruntovnice i gruntovnih zemljišnih knjiga nastupio je tek u doba austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini. Zahvaljujući sačuvanoj arhivskoj vakufskoj dokumentaciji, moguće je saznati više detalja o zemljišnim dobrima ovog vakufa.

Tabela 7: Pregled vakufa Murat-kapetana Gradašćevića u Gradačcu (1933. i 1938.)⁶⁷

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	Medresa sa kućištem i dvorištem	Gradačac	597	16/1	350	25000
2	gradilište u čaršiji	Gradačac	597	14/5	412	8000
3	gradilište pod dućanom	Gradačac	991	14/75	0.10	3500
	Ukupno:				772	

Tabela 8: Pregled vakufa Murat-kapetana Gradašćevića u Modriči (1933. i 1938.)⁶⁸

r/b	Opis nekretnine	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²
1	Džamija sa džamištem u Šić-čaršiji	Modriča	774	8/27	060
2	gradilište Mejtef u novoj Šić-čaršiji	Modriča	774	22/2	270
3	gradilište pod magazom u novoj Šić- čaršiji	Modriča	774	8/25	060
4	bašča sa grobljem u novoj Šić-čaršiji	Modriča	774	8/28	3463
5	bašča (šljivik) Krčevina u Lugu	Modriča	774	941	2900
6	groblje u novoj Šić- čaršiji	Modriča	774	5/49	1850
7	gradilište pod odajicom - Šić-čaršija	Modriča	777	10/212	020
8	gradilište pod magazom - Šić-čaršija	Modriča	778	8/89	020
9	bašča (šljivik) u novoj Šić čaršiji	Modriča	779	8/86	100
10	gradilište pod magazom - Šić-čaršija	Modriča	780	8/88	007
11	gradilište pod dućanom - Šić-čaršija	Modriča	781	8/24	050
	Ukupno:				8.790

67 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine. Isti spisak je sastavljen i 1938. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi. Vlastovnica-posjedovnica (1884-1886) - jedna se vodi kao vakuf Murat-kapetana u Gradačcu, a druga kao vakuf Murat-kapetanove džamije u novoj čaršiji (Šić Bijele džamije). Podudara se sa gore navedenom spiskom iz 1933. godine. Napomena: vlasnik nekretnine na k.č. br. 8/89 plaća godišnjnu mukatu od 6.40 K, a na k.č. br. 10/212 mukatu od 1 kr. 60 helera; gr. ul. br. 991 kč 14/75, drveni dućan, godišnja mukata 16 forinti.

68 Isti izvor, Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Tabela 9: Pregled vakufa Murat i Husein-kapetana u Gradačcu (1933. i 1938.)⁶⁹

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	Gradilište pod magazom	Gradačac	992	14/77	75	5.000

Tabela 10: Pregled mukata vakufa Murat i Husein-kapetana u Modriči⁷⁰

r/b	Katastarska općina	Grunt. uložak	Kat. čestica	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata
1	Modriča	1133	190/3	4200	oranica Bara	440 kruna
			190/4	400	oranica kraj puta	
	Ukupno:			4.600		

Tabela 11: Pregled mukata vakufa Murat-kapetana u Modriči⁷¹

r/b	Katastarska općina	Grunt. uložak	Kat. čestica	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						forinta	novčić
1	Modriča	45	9/49	500	bašča šljivik	0	24
2	Modriča	70	9/157	2120	bašča šljivik	0	64
			9/234	060	bašča		
3	Modriča	73	9/161	200	kuća br.73	0	48
			9/162	1300	bašča šljivik		
4	Modriča	133	9/79	980	kuća br.133	150	groša
			9/38	180	bašča		
			9/40	1350	bašča šljivik		
			9/77	7835	bašča šljivik		
			9/78	1620	bašča šljivik		
			9/181	970	bašča		
			9/184	270	kuća sa dvorištem		
			4/130	120	gradilište		
6/204	060	kućište za kućom					

69 Isti izvor, Spisak vakufa sreza Gradačac iz 1933. i 1938. godine. U vlastovnici (1884-1886) ova čestica se vodi kao jedna polovina vakufa Murat-kapetana, a jedna polovina Husein-kapetanove džamije.

70 Srez Gradačac, br.107/33 od 21. 9. 1933. godine, Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Evidentirane su pod rednim brojem 118. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

71 Srez Gradačac, br.107/33 od 21. 9. 1933. godine, Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Evidentirane su pod rednim brojem 136-144. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Fond Vakufi.

5	Modriča	477	9/167	500	bašča šljivik	0	76
6	Modriča	590	9/155	1380	bašča šljivik	0	48
			9/223	060	kućište za kućom		
7	Modriča	600	5/86	100	bašča šljivik	4	80
8	Modriča	639	9/164	1200	bašča šljivik	0	36
9	Modriča	667	9/41	780	bašča šljivik	0	32
	Ukupno:			21.585			

Osim u Gračanici, Gradačcu i Modriči, Murat-kapetanov vakuf, imao je mukate i u Brčkom, koje su navedene zajedno sa mukatama Husein-kapetana, tako da se ne može utvrditi koliko je mukata pripadalo kojem vakufu. Popis ovih mukata nastao je između 1889-1903. godine.⁷²

Tabela 12: Pregled mukata vakufa Murat i Husein-kapetana u Brčkom (1889-1903.)⁷³

r/b	Kat. općina	Grunt. uložak	Kat. čestice	Opis nekretnine	Površina u m ²	Godišnja mukata	
						Kruna	helerera
1	Brčko	1263	19/38	bašča šljivik u varoši	1.480	0	69
2	Brčko	1144	4/3	gradilište u varoši	1.180	2	88
			4/4	dvor sa zgradom u staroj varoši	330		
			11/36	bašča šljivik do stare varoši	1.800		

72 Spisak mukata vakufa Murat-kapetana u Husein-kapetana u Brčkom. Arhiva Medžlisa. Fond Vakufi. Popis ne sadrži godinu nastanka. Nakon smrti dotadašnjeg mutevelije Osman, Murat i Husein-kapetanova i hadži Bećir-begova vakufa Ahmed-bega Gradašćevića 23. 8. 1903. godine, u Kotarskom Vakufskom povjerenstvu sačinjen je 14.01.1904. Zapisnik o primopredaji mutevelijske dužnosti privremenom muteveliji hafizu Mustafa-ef. Imamoviću. U omotu tog Zapisnika nalazi se i ovaj popis mukata kapetanovih vakufa u Brčkom. Popis je sadržavao podatke o katastarskoj općini, gruntovnim ulošcima i katastrskim česticama, oznakama nekretnina, površini i visini godišnje mukate u krunama i helerima. Nije bilo imena dužnika. Iz ovog spiska vidljivo je da je bilo 52 mukate, koje su obuhvatale površinu od 32.451 m² zemljišta. I u Brčkom se radilo o zaokruženim porodičnim imanjima sa jednim brojem izgrađenih poslovnih prostora u samoj čaršiji, kao što je bio slučaj u Gradačcu i Modriči. Ovaj popis je gotovo identičan spisku Murat i Husein-kapetanovih mukata u Brčkom iz 1917. i 1938. godine, gdje su navedene samo 2 mukate manje (50). Došlo je do neznatnog broja promjena gruntovnih uložaka (u spisku iz 1938. godine nije bilo gruntovnih uložaka broj 177, 1163, 662, 778, 727, 693 i 686, a u popisu nije bilo brojeva 679 i 666 iz spiska iz 1938. godine). Za razliku od prvog, spisak iz 1938. sadrži samo imena dužnika, broj gruntovnog uložka, visinu dotadašnjeg duga i iznos godišnje mukate u dinarima.

73 Prilikom sabiranja površine zajedničkog Murat i Husein-kapetana vakufa u Brčkom, površina će se podijeliti na dva jednaka dijela i biti će uračunata u konačnom zbiru vakufske površine Muratovog i Huseinovog vakufa.

Vakuf begovske porodice Gradašćević

3	Brčko	1176	11/51	bašča šljivik do Save u varoši	1.750	0	64
4	Brčko	1152	19/159	kuća kbr.1064 s avlijom u varoši	200	1	60
			10/78	kuća kbr.650 s avlijom u varoši	320		
5	Brčko	779	14/31	kuća kbr.779 s avlijom u varoši	200	1	60
			14/34	bašča (vrt) Krušik u varoši	580		
			14/35	bašča (vrt) Krušik u varoši	320		
6	Brčko	778	14/33	bašča vrt kod kuće u varoši	400	2	88
			14/36	bašča (vrt) Krušik u varoši	220		
			14/32	kuća kbr.778 s avlijom u varoši	434		
			14/177	dvorište u varoši	86		
7	Brčko	727	11/32	bašča šljivik u varoši	1.100	2	40
			11/39	bašča šljivik u varoši	2.300		
			11/25	kuća sa kućištem i dvorištem	570		
8	Brčko	726	11/22	gradilište u varoši	130	0	80
			11/21	bašča šljivik kod kuće u varoši	380		
			11/23	bašča voćnjak kod kuće u varoši	150		
9	Brčko	725	11/20	kuća kbr.725 s avlijom u varoši	250	1	60
10	Brčko	724	11/18	kuća kbr.724 s avlijom u varoši	110	0	32
			11/19	dvorište u varoši	150		
11	Brčko	723	11/17	kuća kbr.723 s avlijom u varoši	210	0	80
			11/33	bašča šljivik kod kuće u varoši	700		
12	Brčko	714	10/35	kuća sa dvorištem	810	0	80
13	Brčko	713	10/56	kuća kbr.713 s avlijom u varoši	380	1	60
			10/170	kuća kbr.1299 s avlijom u varoši	220		
14	Brčko	712	10/57	kuća kbr.712 s avlijom u varoši	260	2	24
			10/57	bašča vrt kod kuće u varoši	520		
15	Brčko	711	10/53	gradilište u varoši	280	1	60

16	Brčko	710	10/51	kuća kbr.710 s avlijom u varoši	115	1	60
			10/50	dvorište s gradilištem i štalama u varoši	260		
			10/52	bašča vrt kod kuće u varoši	230		
17	Brčko	709	10/19	kuća kbr.709 s avlijom u varoši	300	0	80
18	Brčko	708	10/109	kuća kbr.708 s avlijom u varoši	310	0	80
19	Brčko	707	10/62	kuća kbr.707 s avlijom u varoši	220	0	80
20	Brčko	706	10/110	kuća kbr.706 s avlijom u varoši	100	0	80
21	Brčko	705	10/111	kuća kbr.705 s avlijom u varoši	270	2	40
			10/47	bašča šljivik kod kuće u varoši	300		
22	Brčko	704	10/112	gradilište u varoši	250	0	80
23	Brčko	703	10/46	kuća kbr.703 s avlijom u varoši	420	1	60
24	Brčko	702	10/114	gradilište u varoši	340	1	60
			10/63	gradilište u varoši	320		
25	Brčko	701	10/113	gradilište u varoši	200	1	60
26	Brčko	700	10/60	kuća kbr.701 s avlijom u varoši	275	1	60
			10/61	bašča šljivik s kućom u varoši	448		
27	Brčko	699	10/59	kuća kbr.700 s avlijom u varoši	390	1	60
			10/115	dvorište kod kuće u varoši	220		
28	Brčko	698	10/68	kuća kbr. 699 s avlijom u varoši	25	1	60
			10/64	bašča šljivik bez kuće	260		
			10/65	dvorište s gradilištem i štalama u varoši	150		
			10/66	dvorište s kućom u varoši	80		
			10/67	kuća kbr. 698 s avlijom u varoši	225		
10/166	kuća kbr. 119 s avlijom u varoši	25					
29	Brčko	691	10/86	bašča vrt kod kuće u varoši	120	1	60
			10/87	gospodarstvena zgrada	290		
			10/164	kuća kbr.1159	112		
30	Brčko	697	10/107	kuća kbr. 697 s avlijom u varoši	260	1	60
31	Brčko	696	10/70	kuća kbr. 696 s avlijom u varoši	200	1	60
			10/69	kuća i dvorište u varoši	210		
32	Brčko	694	10/89	kuća kbr. 694 s avlijom u varoši	230	3	20
			10/88	dvorište kod kuće u varoši	280		
33	Brčko	695	10/72	kuća kbr. 695 s avlijom u varoši	82	0	80
			10/71	dvorište kod kuće u varoši	166		

Vakuf begovske porodice Gradašćević

34	Brčko	693	10/73	kuća kbr. 693 a avlijom u varoši	223	1	60	
			10/74	bašča vrt kod kuće	115			
35	Brčko	692	10/75	kuća kbr. 692 s avlijom u varoši	180	1	60	
			10/76	dvorište kod kuće u varoši	170			
36	Brčko	690	10/116	dvorište kod kuće u varoši	90	1	60	
			10/77	dvorište kod kuće u varoši	140			
37	Brčko	689	10/117	kuća kbr. 689 s avlijom u varoši	250	1	12	
			10/79	kuća i dvorište u varoši	200			
			10/118	kuća i dvorište u varoši	70			
38	Brčko	688	10/80	bašča vrt kod kuće	110	1	12	
			10/48	kuća kbr. 687 sa avlijom u varoši	65			
39	Brčko	687	10/43	dvorište kod kuće	220	1	04	
40	Brčko	686	10/45	kuća kbr. 686 s avlijom u varoši	140	0	56	
41	Brčko	676	10/120	kuća kbr. 676 s avlijom u varoši	130	1	60	
			10/101	bašča šljivik kod kuće	210			
			10/121	dvorište kod kuće	120			
42	Brčko	675	10/102	kuća kbr. 675 s avlijom u varoši	315	3	20	
			10/96	bašča šljivik kod kuće	300			
			10/100	bašča šljivik kod kuće	360			
43	Brčko	674	10/98	kuća kbr. 674 s avlijom u varoši	150	1	20	
			10/89	bašča šljivik kod kuće	140			
44	Brčko	673	10/123	kuća kbr. 673 s avlijom u varoši	140	1	20	
			10/97	dvorište	90			
45	Brčko	672	10/85	kuća kbr. 672 s avlijom u varoši	290	2	40	
46	Brčko	671	10/90	kuća kbr. 671 s avlijom u varoši	230	3	20	
			10/92	dvorište	120			
			10/91	dvorište	73			
			10/169	kuća kbr. 1306 s avlijom u varoši	117			
47	Brčko	670	10/94	kuća kbr. 670 s avlijom u varoši	180	1	12	
			10/93	dvorište	100			
			10/95	bašča vrt kod kuće	250			
48	Brčko	669	10/103	kuća kbr. 1341 s avlijom u varoši	400	1	60	
			8/18	gradilište s magazom u čaršiji	40			
49	Gornji Rahić	177	1056/105	kućište	40	0	80	
50	Brčko	1163	7/99	gradilište s magazom u čaršiji	46	3	20	
			7/197	gradilište s magazom u čaršiji	47			
			7/198	gradilište s magazom u čaršiji	47			
51	Brčko	662	10/44	šljivik kod kuće	194			
			10/165	kuća broj 1151	46			
52	Brčko	1159	11/37	bašča kod agencije	800	3	20	
					Ukupno:	32.451		

Tabela 13: Pregled mukata Murat-kapetanove medrese u Gračanici (1895.)⁷⁴

r/b	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata
1	Gračanica	306	16/55	130	Kuća s kućištem	
2	Gračanica	306	3/4	7000	šljivik staro groblje	
3	Gračanica	306	22/3	20	gradilište s kovačnicom	
4	Gračanica	306	22/5	24	gradilište s kovačnicom	
5	Gračanica	306	22/41	24	gradilište s kovačnicom	
6	Gračanica	306		20	gradilište s kovačnicom	
7	Gračanica	306	22/4	20	gradilište s kovačnicom	
8	Gračanica	306	22/1	20	gradilište s kovačnicom	
	Ukupno:			7.258		

Tabela 14: Zbrini pregled vakufa Murat-kapetana⁷⁵

GRADAČAC		GRAČANICA		MODRIČA		BRČKO	
Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta	
vakuf	mukate	vakuf	mukate	vakuf	mukate	vakuf	mukate
847	nepoznato	nepoznato	7.258	8.790	23.885	nepoznato	16.225
Ukupna površina u m ² vakufa i mukata u Gračanici, Modriči, Gradačcu i Brčkom: 57.005							

74 Iskaz svih vakufskih nekretnina nalazećih se u kotaru Gračanica od 23. januara 1895. godine poslat na zahtjev Zemaljskog vakufskog ravnateljstva u Sarajevu br. 275/95 od 7. augusta 1895. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, Fond Vakufi. Kopija ovog iskaza nalazi se i u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi. U navedenom iskazu iz 1895. godine nema Hadži Bećir-begova vakufa (moguće je da iskaz nije kompletan). Navodimo i podatke o vakufu Nove medrese/ Murat-kapetanove po jednom drugom spisku kako slijedi: gr.ul.br.: k.č. br. 16/55 kuća sa dvorištem br. 313, 130 m², k.č. br. 3/15, oranica staro groblje, 3.630 m², k.č. br. 3/18, pašnjak kraj vodice, 1.579 m², ³/₄, šljivik staro groblje, 2.944 m², k.č. br. 3/19, oranica staro groblje, 4.056 m²; gr. ul. br. 1912: k.č. br. 22/41, gradilište sa kovačnicom, 024 m². Izvor: Iskaz vakufskih nekretnina prema gruntovnom stanju u Gračanici, 21.10.1930. godine. Na kraju iskaza pod red. br. 111. i 112. navodi se dvije vakufske parcele šljivik bašča kod špitalja/bolnice i Oblić u Lukavici vakuf Nove medrese i parcela Osman-kapetanova vakufa njiva u Stjepan Polju. Ovaj Iskaz ne sadrži druge podatke o predmetnim vakufima. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica. Kopija ovog dokumenta nalazi se i u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

75 U ovu površinu vakufa Murat-kapetana uračunata je samo polovina vakufa koji su zajednički evidentirani sa vakufom Husein-kapetana u Modriči i Brčkom: 2.300 u Modriči od ukupno 4.600 m² i 16.225 m² u Brčkom od ukupno 32.451 m². Druga polovina biti će dodana vakufu Husein-kapetana.

Vakufski objekti u Gradačcu	Vakufski objekti u Gračanici	Vakufski objekti u Modriči	Vakufski objekti u Brčkom
- medresa i 9 dućana pod njom, - jedan veliki han sa 6 dućana u prizemlju, 6 soba na spratu i kafanom, te sa štalom, hambarom i dvije magaze, - 10 dućana naspram hana, - još 8 dućana, pekara i 5 soba	- medresa i 8 dućana pod medresom	- osam dućana i dvije pekare	-nepoznato

Murat-kapetan je uvakufio i značajan broj knjiga koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu i jedan dio u orijentalnoj zbirci Zavičajnog muzeja u Gradačcu.⁷⁶

Vakuf Husein-kapetana Gradašćevića

Husein-kapetan Gradašćević, Zmaj od Bosne, bio je jedna od najznemienitijih historijskih ličnosti Bosne i Hercegovine u 19. stoljeću. Upravljao je gradačaćkom kapetanijom i bio na čelu Pokreta za autonomiju Bosne 1831/32. godine. O njegovom liku i djelu pisali su mnogi historičari, osmanisti, književnici i umjetnici. I pored toga što su rasvijetljene mnoge dionice njegovog života, malo je bilo poznato o njegovom islamskom životu, a još manje o njegovim vakufima, koje je uvakufio za potrebe muslimanske zajednice.⁷⁷ U razdoblju od 1821. do 1831. godine Husein-kapetan Gradašćević utemeljio je svoj vakuf. Njegovi vakufi nalazili su se u Gradačcu, Modriči i Brčkom. Njegova ukupna površina bila je daleko veća do 1878, odnosno do donošenja 1884. godine Gruntovničkog zakona koji je omogućio zakupcima vakufa da steknu vlasnička prava nad vakufima. Površina vakufa Husein-kapetana, u osmanskom razdoblju iznosila je kako slijedi: mukate u Modriči 63.789 m², mukate u Gradačcu 61.200 m², mukate u Brčkom 16.225 m² - ukupno 141.214 m² i 26.265 m² ostalog vakufskog zemljišta (gruntovni ulošci 1218, 1219, 412, 988, 484, 989, 386, 478, 990, 302, 992, 776, 490, 775 i 725). Sve

76 Vidi više: *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, svezak prvi, obradio Kasim Dobrača, Sarajevo, 1963, str. 419. i Adem Hadžić, „Rukopisi Orijentalne zbirke Zavičajnog muzeja u Gradačcu“, Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

77 Autor ovog rada napisao je prilog o oduzetim vakufima Husein-kapetana od 1945-1999. godine u kojem nije podrobije tretirao historijat vakufa od njegova utemeljenja, kao što je slučaj u ovom radu. Prilog je objavljen u spomenutom zborniku radova *Vijećanje bošnjačkih prvaka u Tuzli 1831. godine*, str. 150-167.

ukupno površina je bila 167.479 m².⁷⁸ Mukate Murat-kapetana i Husein-kapetana u Brčkom i Modriči evidentirane su zajedno.

Prilikom sastavljanja gruntovnice u Gradačcu 1887. godine, sačinjena je evidencija svih vakufa Husein-kapetana, koji se od tog trenutka u gruntovnim zemljišnim knjigama vode kao vakuf džamije Husein-kapetana u Gradačcu. Ukupna površina ovog vakufa bila je 25. 210 m², od čega je na mezarja otpadalo 20. 730 m². Godine 1933. površina vakufa iznosila je 20. 481 m². Isto stanje je i u spisku vakufa iz 1938. godine. Na temelju iznesenog historijata Husein-kapetanova vakufa može se konstatirati da se njegova površina postupno smanjivala. Najveći gubitak vakufskih dobara bio je u periodu od 1884-1887. godine, a prouzrokovan je Gruntovničkim zakonom iz 1884. godine. Sve vakufske mukate su prešle u vlasništvo zakupaca koji su imali obavezu da plaćaju vrlo male godišnje zakupnine. U razdoblju od 1821. do 1831. godine, Husein-kapetan je sagradio više građevina u svojoj kapetaniji. Najznamenitiji vakufski objekat je Husein-kapetanova džamija zv. Husejnija, potkupolna džamija podno gradske tvrđave. Sagrađena je 1826. godine. Ahmed S. Aličić konstatira da je ona „i posljednja u tursko-osmanskom stilu u Bosni.“ Nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine proglašena je 2004. godine.⁷⁹

Osim džamije, Husein-kapetan je 1824. godine dao sagraditi Sahat-kulu u gradskoj tvrđavi, koja je bila dio njegovih vakufskih dobara. To potvrđuje ploča uzidana u objekat. U natpisu/tarihu stoji: „Osnivač objekta je

78 U ranije objavljenom opširnijem radu o ovoj temi došlo je do greške u obračunu vakufske površine mukata. Navedeno je da je njihova površina iznosila 162.365 m², a treba da bude 141.214 m². Površina ostalog vakufa od 26.265 m² je tačna. Površina Mukata Huseinovog vakufa u Modriči je 61.489 i 2.300 od zajedničkog vakufa-ukupno 63.789 m² (a ne 63.354), u Gradačcu 61.200 m² (a ne 66.560) i u Brčkom 16.225 m², odnosno polovina od zajedničkog 32.541 m² vakufa. Ukupna svih ovih površina mukata je 141.214 m². Glavna greška leži u tome što su površine zajedničkog vakuf kapetana Murata i Huseina pripisane vakufu Husein-bega. U ovom obračunu taj vakuf je podijeljen na dva jednaka dijela i tako obračunat za svaki predmetni vakuf.

79 Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH broj 07.2-02-255/04-5 od 2. novembra 2004. godine. Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH iz Sarajeva broj 88/51 od 20. januara 1951. godine objekat je bio stavljen pod zaštitu države, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture NR BiH iz Sarajeva br. 02-881-3 od 18. aprila 1962. godine džamija je bila stavljena pod zaštitu države i upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture. Ovo rješenje je postalo pravosnažno 24. oktobra 1962. godine. Prostornim planom Bosne i Hercegovine iz 1980. godine ovo dobro je bilo evidentirano i svrstano u I (prvu) kategoriju kao kulturno-historijsko dobro. Opširnije o džamiji Husejniji vidi: Nusret ef. Kujraković, *Džamija Husein-kapetana i džemat Husejnija u Gradačcu*, Povodom obilježavanja 180. godišnjice izgradnje džamije (1826-2006), Medžlis Islamske zajednice Gradačac, Gradačac, 2006, str. 7-25.

Husein-kapetan, sin Osman-kapetanov, kapetan gradačačke tvrđave. Godina 1240/1824. "Predstavlja najmlađi objekat ove vrste koji je podignut u osman-skom periodu u Bosni i Hercegovini.⁸⁰ Nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine proglašena je 2004. godine, kao dio graditeljske cjeline Stari grad u Gradačcu.⁸¹

Tabela 15: Zbirni pregled vakufa Husein-kapetana⁸²

GRADAČAC		MODRIČA		BRČKO	
Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta		Vakufska zemljišta	
vakuf	mukate	vakuf	mukate	vakuf	mukate
26.135	61.200	130	63.789	nepoznato	16.225
Ukupna površina u m ² vakufa i mukata u Gradačcu, Modriči i Brčkom: 167.479					
Vakufski objekti u Gradačcu		Vakufski objekti u Modriči		Vakufski objekti u Brčkom	
- džamija Husejnija i Sahat-kula		- ništa		- ništa	

Objekti kapetanskih vakufa i njihovi zakupci

Vakufski hajrati gradačačkih kapetana mogu se podijeliti na dvije kategorije: na vjerske objekte i ustanove i na koristonosne vakufske zgrade i zemljišta (dućani, magaze, kuće, odaje, stupe, mlinovi/vodenice, zemljišne parcele). S obzirom na način vođenja dokumentacije Gradašćevića vakufa, nije moguće odvojeno govoriti o koristonosnim vakufskim objektima i prihodima vakufa kapetana Osman, Murata i Huseina. Razne objekte i zgrade ovih sačinjavali su dućani, magaze, kuće i odaje. Tokom historije njihov broj bio je varijabilan. Izuzetak čini Vakuf Hadži Bećir-bega i Hadži Reuf-bega koji su vođeni odvojeno i zasebno.

Treba napomenuti da su se vakufska dobra Osman, Murat i Husein-kapetana, vjerovatno poslije austrougarske okupacije, u finansijskim izvještajima Vakufskog povjerenstva u Gradačcu vodila kao jedinstven vakuf. Iz tih izvje-

80 Opširnije o Sahat-kuli vidi: Sabira Husedžinović/Zahida Hećimović-Kamberović/Husnija Kamberović, *Kula Husein-kapetana Gradašćevića*, BZK Preporod Gradačac, 1999, str.15-16.

81 Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH od 2. novembra 2004. godine. Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH iz Sarajeva broj 87/51 od 20. januara 1951. godine, kao vlasništvo i zadužbina/vakuf Husein-kapetana Gradašćevića, objekat je stavljen pod zaštitu države.

82 U ovaj obračun uračunata je jedna polovina zajedničkog vakufa sa Murat-kapetanom u Modriči i Brčkom: 2.300 od 4.600 m² u Modriči i 16.225 od 32.451 m² u Brčkom.

štaja, a na osnovu raspoložive arhivske građe, teško je precizno utvrditi koji su vakufski objekti pripadali pojedinom vakufu. To je moguće utvrditi samo za vakuf hadži Bećir-bega i Hadži Reuf-bega. Iz tog razloga potrebno je načiniti općeniti osvrt na vakufske objekte i prihode vakufa gradačačkih kapetana.

Taj generalni prikaz obuhvatit će razdoblje od kraja 19. stoljeća pa do 1945. godine. Neće biti prikazane sve, nego samo neke reprezentativne godine, koje su dovoljne za ilustraciju ovog pitanja. Iz dopisa Vakufskog povjerenstva br. 1525 od 27. marta 1889. godine saznajemo o slabom stanju vakufa Osman-bega, Murat-bega i Husein-bega u Gradačcu i Modriči. Medresa Muradija i šest dućana pod njom počeli su se urušavati. Prihod od tih vakufa do 1879. bio je prosječno od 200 do 300 forinti. Po zapisniku od 31. decembra 1903. godine, vakuf gradačačkih kapetana u Gradačcu posjedovao je je sedam dućana, šest magaza, a u Modriči 18 dućana, tri odaje, kahvanu, berbernicu i pekaru. Vakuf je imao 1910. godine: 20 dućana, četiri magaze i jednu kovačnicu, zatim veći broj mukata u Gradačcu, a manji broj u Modriči i Brčkom.

Opis osiguranih zgrada od 13. maja 1909. godine⁸³ čuva podatke o nazivu vakufa, mjestu, veličini, starosti i ukupnoj vrijednosti vakufa gradačačkih kapetana:

Tabela 16: *Pregled osiguranih zgrada Osman, Murat i Husein-kapetanova vakufa u Gradačcu 1909.*

naziv zgrade	mjesto	građeno od	veličina	starost (godina)	vrijednost
magaza	Gradačac-čaršija	drvenica	9.40 x 5.60	10	1000
dućan	Gradačac-čaršija	drvo	7 x 5.70 m	30	1000
medresa i tri magaze pod njom	Gradačac-čaršija	cigla	13 x 19 m	16	25.000
dućana osam	Gradačac-čaršija	drvo	22.20 x 5 m	25	2000
magaza	Gradačac-čaršija	kamen	9 x 1 m	24	5000
magaza i kahvana	Gradačac-čaršija	kamen	9.45 x 5 m	12	5000
kuća	Svirac	cigla	9.45 x 5 m	24	2000
kuća	Čaršija	cigla	12.50 x 8 m	16	2000
kuća Franjo	Čaršija	cigla	8 x 7 m	25	1000
kuća Žiga	Grad	cigla	12.50 x 6.5 m	25	1500
kuća Figurić	Grad	cigla	9 x 6 m	24	1000

83 Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac za 1909. godinu, fond Vakufi.

Po proračunu za 1911. godine, koji je sačinio tadašnji mutevelija Mustajbeg Gradašćević, vakuf je posjedovao 23 dućana u Gradačcu i Modriči, četiri magaze i jedan plac. Godine 1913. Osman, Murat i Husein-kapetanov vakuf imao je 33 dućana u Gradačcu i Modriči, jednu kuću, jednu magaz, jednu bašču i tri mukate.⁸⁴

Prema polisama osiguranja vakufa od 20.10.1927. kod osiguravajućeg dioničarskog društva „Nada“ u Sarajevu, vakuf Osmanov, Muratov i Husein-kapetanov u Gradačcu imao je sljedeće neketnine: zgradu Medrese Svirac (18x13.5 m), dućan (22x4 m), magaz (9x8.5 m) i kovačnicu (8x5 m). Ukupna vrijednost bila je procijenjena na 145.000 dinara. U Modriči je isti vakuf imao dućan (27x3 m), dućan (9x3 m) i magaz (12.5x8.5 m), ukupne vrijednosti od 81.000 dinara. Prema Završnom računu Ujedinjenog vakufa za 1938/39. godine, prihod vakufa je iznosio 42.580, a rashod 42.254 dinara. Iz tog izvora vidi se da je vakuf posjedovao kuće, odaje i lokale (ukupno 36).

Iz prijedloga budžeta Ujedinjenih vakufa u Gradačcu i Modriči za 1944. godinu, koji je iznosio 236.680 dinara, saznaje se da su vakufska dobra gradaččkih kapetana činili 22 dućana, placevi oko Hadžiefendine vode i iznajmljivi prostori u zgradi bivše Murat-kapetanove medrese. Na osnovu proračuna i zaključnih računa, koji su sadržavali podatke o vakufskim objektima i zakupcima, u vremenskom periodu od 1910-1932, moguće je utvrditi pored brojnog stanja, i imena zakupaca za pojedine godine. Navest ćemo nekoliko primjera.

Godine 1911. Mento Kabiljo zakupio je tri dućana, po jedan dućan Smajl Sendić, Uroš Stojanović i Đorđe Vasiljevića. Risto Stefanović zakupio je dva dućana, a po jednu magaz Ivo, Milan, Mehmed i Mustafa-ef. Duraković; Todo Lukić dva dućana, Salih Suljić, Osman Zulfkić, Mehmeda Alić i Redžo Sadić po dućan; Muharem-beg Karabegović dva dućana, Ilija Ilić jedan dućan, Omeraga H. Alić, Hašim Arapović, Asim ef Dubinović, Jakov Klajić i Jozif Lazarin po dva dućana itd.

Stanje objekata i zakupaca u 1919. godini: Smajo Delić - jedna magaz, Šećera M.- jedna odaja pod medresom, Maja Iškenazi, Sejno Mehmedović, Đorđe Vasiljević i Hasan Imamović - po jedan dućan; Risto Stefanović dva dućana, Rašid Ćosić, Ivi Miler, Muharem Gromić -po jednu magaz; Rifat Arnaut - idžara, mukate u čaršiji zakupili braća Popović, Izet-beg Jahić, Mujaga Jašarević, Ismet Sarajlić, Salih Imamović, Niko Nikolić, braća Mustafić, Zaim Inkić i Ahmet Ademović - milac idžara; Niko Niklić mukate u Modriči, Ljubo Janković mukate Fadilpašinog vakufa u Modriči. Zakupci u Modriči bili su: Ibrahimaga H. Alijagić - jedna nova magaz, Asim ef. Dubinović, Meho Alić po jedan dućan, Hakija Zečić - dva dućana; Abdulkadir H.

84 Mahmut Traljić, nav. dj., str.13.

Omerović, Gašpar Šrajb, Muharem-beg Karabegović, Simo Simić, Goldijana Poljokov, Salih Terzić, Ahmet ef. Ganibegović i Hasan Hrustanović po jedan dućan.

Među zakupcima 1925. godine bili su: Karlo Miler, Hasan Arnautalić, Idriz Osmanović, Ibrahim Đulbegović, Dedo Bilajac, Nurija Džaferović, Binja Kabiljo, Husejn Mehmedović - po jednu magazu; Ibrahim Avdić, Stojan Vasiljević, Hasan Imamović, Fehim H. Muhamedović - po jedan dućan; Zejnil Džaferović - jedna kovačnica, Bogdan Jovanović, Mustafa Haseljić, Ago Zmajevac, Mujo Inkić - zakupili idžare zemljišta; Reško M. Halilović - jedna odaja; Simo Simić, Gašpar Štrajer, Mehmedalija Hadžić, Muharem-beg Karabegović, Nezir Ganibegović - po jedan dućan; mukate zakupili Ahmet Ademović, Ismet Sarajlić, Izetbeg Jahić, Mujaga Jašarević, Salih Imamović, braća Popović, Mento Kabiljo, Ljubo Janković, Maksim Maksimović, Niko Jovičin među kojima su bile mukate Fadil-pašina vakufa u Modriči, zatim mukate u Gradačcu, Brčkom i Modriči. Zakupci musekafata (lokala i dućana) u 1931/32. godini bili su: Ivanković Marko, Dragičević Milan, Sarvaš Andrija, Stefanović Risto, Popović Gajo, Beširević Ibrahim, Kabiljo Binja, Džaferović Osman, društvo *Hamijjet*, Tuzlak Hrusto, H. Adulović Mesud, Arnautalić Hasan, M. Halilović Mehaga, Džaferović Jusuf, H. Muhamedović Fehim, Širbegović Asim, Karabegović Muharem, Vizić Jozo i Kodanj, Alić Smail, Nikolić Niko, Otanović Alija, Karabegović Mustafa, H. Ahmetović Muharem, Dajić Abas, Suljić Ismet, Baltić Husein i Simić Simo. Zakupci mustegalata (idžara zemlje) bili su: Džaferović Jusuf, Dizdar Šefik, Medićkić Meho i Pozderac Husein.⁸⁵

O kapetanskim vakufima u Gračanici postoji manje podataka, zbog poteškoća oko dostupnosti arhivske građe. Ipak, navodimo neke podatke koji će u znatnoj mjeri prikazati brojno stanje vakufskih zgrada i njihovih zakupaca u određenim godinama.

Stanje objekata i zakupaca Osman-kapetanova vakufa u Gračanici u 1913. godini bilo je kako slijedi: Musatafa H. Sulejmanović - jedna pekara, Bajro Huskić - jedan mlin, Omeraga Hifziefendić - islamska čitaonica, Mahmut-aga Hifziefendić - jedna magaza, H. Mustafa Šabić - jedna magaza, Risto Stjepanović - jedna magaza, Huso Skopljak - jedna magaza, Omeraga Hifziefendić - jedna magaza, H. Bećir Tihić - jedna magaza, Hakija Pašić - jedna magaza, Mujo Begović - jedna magaza, Ibrahim Ibrić - jedna magaza, Smail Kuduzović -berbernica, magaza Mika Franjić - jedna magaza. Godine 1928. stanje istog vakufa bilo je sljedeće: zakupci magaza bili su: Mursel Šerifović, Ibrahim Žunić, Mustafa Osmanbegović, Mehmedalija Begić, hafiz Idris Omera-

⁸⁵ Navedeno na temelju sačuvanih zaključnih mutevelijskih računa za godine: 1910, 1911, 1913, 191., 1918-1932. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, fond Vakufi.

gić, Smajl Kuduzović, Faik Salihefendić, Raif Saliefendić i Muharem Mujačić, gornjeg kata dr. Montajn a tavana Bećir Tihić. Pekaru je zakupio Čamil H. Sulejmanović, Ibraga Pašić mlin Kapetanušu, Invalidsko udruženje jednu odaju, Rahim Tahirović jednu kahvanu i idžaru zemlje u Stjepan-Polju. Prema najamnim ugovorima iz 1937. Osman-kapetanov vakuf izdao je pekaru hafizu Šabić Muhamedu, trgovcu iz Gračanice, vakufski lokal kahvanu Junuzović Husejnu, lokal za brijačnicu Kuduzović Hasanu a 1933. godine jedan stan Bravić Osmanu, krojaču iz Gračanice. Objekti su se nalazili u ulici Kralja Petra. Zakupci zgrada Murat-kapetanova vakufa u Gračanici 1928. bili su: H. Husejn Kasumagić - jedna magaza, Damon i dr. - jedna magaza, Sulejman H. Sulejmanović - jedna magaza, Ibrahim Zunić - gornji sprat magaze, Mihajlo H. Stević - bašča kod bolnice.

Tabela 17: *Pregled izdatih vakufskih objekata Vakufa Osman-kapetana, Murat-kapetana i Hadži Bećir-bega u Gračanici 1956. godine*⁸⁶

r.b.	Ime zakupca/stanara	Lokal ili stan	Vakuf	Godišnji zakup
1	Zemljoradnička zadruga-mljekara	lokal	Osman-kapetanov	21.000
2	Preduzeće Prehrana u Gračanici	pekara	Osman-kapetanov	21.000
3	Zildžić Naim	lokal	Osman-kapetanov	7.200
4	Šaković Asim	lokal	Osman-kapetanov	9.180
5	Salihefendić Meho	lokal	Osman-kapetanov	21.750
6	Huskić Hazim	stan	Osman-kapetanov	6.120
7	Begić Mehmedalija	lokal	Osman-kapetanov	2.400
8	Žunić Džemal	stan	Osman-kapetanov	8.280
9	Latifović Hamdija	stan	Osman-kapetanov	7.200
10	Jukić Zvono	stan	Osman-kapetanov	7.200
11	Atić Osman	stan	Osman-kapetanov	5.460
12	Prodavnica duhana	lokal	Osman-kapetanov	7.920
13	Zubna ambulanta	lokal	Osman-kapetanov	64.150
14	Zemljorad. zadruga Gračanica	mesara	Osman-kapetanov	22.400

86 Vidi: Spisak zakupaca zgrada Ujedinjenog vakufa u Gračanici u 1956. godini sastavljen 10. 4. 1957. godine.

Redni brojevi su navedeni kao u originalnom spisku. Prihod vakufa Osmana-kapetana 211.260 dinara, Murat-kapetana 59.030 din i Hadži Bećir-bega 85.260 dinara - ukupno 355.550 dinara. Prema odluci NOO u Gračanici iz 1956. godine od krija od vakufskih zgrada koje nisu u Stambenu zajednicu vakufu je pripadalo samo 25%, a od zgrada koje su uključene u Stambenu zajednicu samo 8%. Zgrade Osman-kapetanova vakufa bile su odlukom Općine uključene u Stambenu zajednicu od broja 8-14, odnosno četiri stana i tri lokala. Vidi: Spisak zgrada Ujedinjenog vakufa u Gračanici koje su uključene u Stambenu zajednicu od 17.4.1957. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica; kopije ovih spiskova nalaze se u Arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

15	Kino Ozren	lokal	Hadži Bećir-begov	79.200
16	Kamarić Zajim	stan	Hadži Bećir-begov	6.060
17	Zemljoradnička zadruga	lokal	Nova medresa	41.630
18	Kuduzović Haso	lokal	Nova medresa	17.400

Zaključni računi i namjena sredstava kapetanskih vakufa

Budući da su vođeni zbirni/zajednički mutevelijski računi, Osmanovog, Muratovog i Husein-kapetanovog vakufa, to onemogućava razvrstavanje prihoda po pojedinim vakufima. Shodno tome, biti će razmotreni prihodi i rashodi za pojedine godine počevši od 1910. do 1931/32. godine kada je došlo do ujedinjenja svih gradskih vakufa. Za ilustraciju navest ćemo dva tabelarna pregleda.

Tabela 18: *Prikaz prihoda i rashoda od 1910-1918. godine*

godina	Prihod u krunama	Rashod u krunama	Suficit/višak
1910.	3.873,39	3.690,49	0.182,9
1911.	3.449,56	2.594,36	0.855,2
1914.	4.618,39	4.159,12	0.459,27
1918.	4.852,55	3.401,26	1.451,29

Tabela 19: *Prikaz prihoda i rashoda od 1919-1931/32. godine*

godina	Prihod u dinarima	rashod	Suficit/višak
1919.	16. 694,20	12. 290,25	4. 403,95
1920.	25. 189,14	17. 335,19	1. 933,13
1921.	31. 470,72	23. 256,01	8. 214,71
1922.	9. 713,26	9. 020,60	0. 692,66
1923.	18. 569,03	12. 023	6. 546,03
1924.	20. 646,80	19. 187,44	1. 459,36
1925.	27. 737,50	25. 649,70	2. 087,80
1926.	38. 256,69	31. 902,92	6. 353,77
1927.	47. 588,50	38. 256,69	9. 331,81
1928.	37. 458	36. 538	0. 92
1929.	46. 864	46. 864	0. 000
1930.	47. 245,49	47. 245,49	0. 000
1931/32.	41. 774,65	40. 248,10	1. 526,55

Na temelju Zapisnika o predaji računa i spisa vakufa gradačačkih kapetana u Gradačcu i Modriči od 14. 1. 1904. godine i drugih proračuna i zaključnih računa ovog vakufa, mogu se sagledati svrhe utroška ostvarivanih vakufskih prihoda od vakufskih objekata i zemljišta. Sredstva su raspoređivana na plate imama i mujezina Husejnije, imama Sviracke džamije, te imama i mujezina Šić džamije i muderrisa u Modriči, za muderrisa i muavvina/pomoćnika Svirac medrese, a zatim za troškove preddžumanske mukabele (*devri-hum*), za održavanje Sahat-kule i usluge sahačije Ademovića-Ajdinovića, za troškove rasvjete džamija (lambe, mukave/svijećee, kandilji, bajrak), za održavanje čistoće, za telaliju, za troškove popravki vakufskih zgrada, za plaćanje poreza, za vazove u Husein-kapetanovoj džamiji i džamiji u Modriči, mevludske programe i sl. Iz ovih izvora saznaje se da su dobra vakufa činili dućani, magaze, kuće, bašče, placevi, kahvana, pekara. Iz vakufskih prihoda pokriveni su i administrativni troškovi rada mutevelije i blagajnika. Podmirivani su upravni troškovi Vakufskog povjerenstva (pisar, ogrijev, podvornik). Davane su povremene pomoći imamima, muallimima i vjeroučiteljima.⁸⁷Zbog nedostatka dokumentacije malo je podataka o zaključnim računima vakufa Osman-kapetana i Murat-kapetana u Gračanici. Za potrebe ovog rada navest ćemo samo neke proračune. Prema proračunu vakuf Osman-kapetana u Gračanici za 1913. godinu ukupni prihodi bili su 2.692 a rashodi 2.394 krune. Sredstva su raspoređivana za platu mutevelije vakufa, za plate muderrisa i drugih službenika u Osman-kapetanovoj medresi u Gračanici, za muderrisa medrese u Gradačcu, zatim za popravke medrese, česmi, mlina, pekare i drugih vakufskih koristonosnih zgrada. Ukupni prihodi ovog vakufa, prema proračunu za 1928., iznosili su 36.597 a rashodi 32.503 dinara. Troškovi: mutevelija, rezervni fond, porez, ekvivalent, osiguranje zgrada, čišćenje, popravak koristonosnih zgrada, a zatim plaća muderrisu u Gradačcu, za medresu u Gračanici itd. Iz proračuna vakufa Murat-kapetana u Gračanici (vakuf Nove medrese) za 1928. saznajemo da je prihod vakufa bio 9.867 a rashod 8.938 dinara.⁸⁸

Vakuf Hadži Bećir-bega Gradašćevića

Hadži Bećir-beg Gradašćević je sin Osman-kapetana. Imao je četiri sina: hadži Mustaj-bega, Murat-bega, Osman-bega i hadži Muhamed-bega zv.

87 Navedeno na temelju sačuvanih zaključnih mutevelijskih računa za godine: 1910, 1911, 1913, 1914, 1918-1932. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Fond Vakufi.

88 Navedeno na temelju sačuvanih zaključnih mutevelijskih računa za spomenute godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Fond Vakufi.

Hadži-beg.⁸⁹ Umro je 1846/47. godine i ukopan je u haremu Sviračke džamije u Gradačcu.⁹⁰ Njegov vakuf je nastao početkom 19. stoljeća.⁹¹ Svoje vakufe ostavio je u Gradačcu, Modriči i Gračanici.

Tabela 20: Pregled vakufa Hadži Bećir-bega u Gradačcu (1933. i 1938.)⁹²

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	Kuća sa kućištem	Gradačac	480	10/25	055	15000
2	gradilište pod dućanom	Gradačac	480	10/90	050	6000
3	gradilište pod magazom	Gradačac	480	16/138	100	200
4	tržište	Gradačac	480	16/139	667	250
5	gradilište pod dućanom	Gradačac	987	16/3	030	80
	Ukupno:				902	

Tabela 21: Pregled Hadži Bećir-begova vakufa u Modriči (1933. i 1938.)⁹³

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	Bašča u Šić-čaršiji	Modriča	177	10/38	270	
2	bašča s dvorištem u Šić-čaršiji	Modriča	178	10/39	250	
3	bašča(voćnjak) kod kuće	Modriča	178	10/36	260	
4	kućište, kuća s dvorištem	Modriča	178	10/252	080	
5	gradilište pod kovačnicom	Modriča	178	10/289	004	

89 Porodično stablo Osman-kapetana Gradaševića. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

90 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika u BiH*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1977, str. 172

91 U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu sačuvana je njegova vasijetnama, II, red. br. 415, str. 95 iz 1263./1846. godine; original pod brojem 113 (415).

92 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

93 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Vakuf begovske porodice Gradašević

6	magaza	Modriča	178	10/291	005	
7	kućište s dvorištem u Šić-čaršiji	Modriča	179	10/34	100	
8	dvorište kod kuće u Šić-čaršiji	Modriča	179	10/35	080	
9	bašča u Šić-čaršiji	Modriča	180	10/40	350	
10	dvorište u Šić-čaršiji	Modriča	500	10/211	156	
11	kućište s kućom u Šić-čaršiji	Modriča	500	10/287	072	
12	gradilište s magazom u Šić-čaršiji	Modriča	500	10/288	030	
	Ukupno:				1.657	

Prema evidenciji ovog vakufa koja je urađena između 1884. i 1886. godine, navedeni su vakufi samo u Modriči. U odnosu na 1933. godinu, u ovom spisku ne navodi se gruntovni uložak broj 177, a u gruntovnom ulošku broj 178 nema k.č. br. 10/289 (4 m²), u grun. ul. br. 500 nema k.č. br. 10/287 (72 m²) i k.č. br. 10/288 (30 m²). Pored toga ovdje se navode nove nekretnine u gruntovnom ulošku broj 504, koji nije naveden u spisku njegovog vakufa iz 1933. godine:

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²
1	Kuća br. 504 s kafanom u Novoj varoši - Šić-čaršija	Modriča	504	8/23	040
2	gradilište pod kafanom u Novoj varoši - Šić-čaršija	Modriča	504	6/173	030
3	gradilište pod dućanom u Varoši	Modriča	504	10/41	040
4	gradilište pod dućanom u Varoši	Modriča	504	10/42	050
5	gradilište pod pekarom u Varoši	Modriča	504	10/48	050
	Ukupno:				210

Tabela 22: Pregled mukata Hadži Bećir-begova vakufa u Gradačcu⁹⁴

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Kat. čestica	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						forinta	novčić
1	Gradačac	2	3/34	095	Oranica	3	60
			3/33	5410			
2	Gradačac	119	3/38	110	kuća	0	48
			3/37	130	bašča		
			3/39	630	bašča		
3	Gradačac	121	3/40	375	bašča	0	36
4	Gradačac	123	3/42	120	bašča	0	60
			3/41	1290	bašča		
			3/49	320	kuća		
5	Gradačac	137	3/43	190	bašča	1	20
			3/44	1300	bašča		
6	Gradačac	139	3/46	300	bašča	0	80
			3/45	425	bašča		
7	Gradačac	145	3/25	1490	bašča	0	80
			3/51	040	bašča		
8	Gradačac	163	3/35	320	bašča	0	40
9	Gradačac	196	3/36	070	kuća s dvorištem	0	60
10	Gradačac	856	3/48	600	bašča stara	0	60
11	Gradačac	143	3/17	1025	kuća	7	28
			3/15	260	bašča		
			3/19	400	bašča		
			3/20	160	dvorište		
			3/21	1690	bašča		
			3/22	450	gradilište		
			3/23	430	dvorište		
3/24	6150	bašča					
Ukupno				23.780			

94 Srez Gradačac, br.107/33 od 21. 9. 1933. godine, Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Redni broj mukata od 1-11. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

Tabela 23: Pregled mukata Hadži Bećir-begova vakufa u Modriči⁹⁵

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						forinta	novčić
1	Modriča	11	10/171	860	Kuća u varoši	0	80
			5/65	2030	bašča		
2	Modriča	14	10/169	160	kuća	1	60
			10/165	2570	bašča vrt		
3	Modriča	16	10/168	500	kuća	1	60
			10/98	820	bašča		
			10/267	485	dvorište		
			10/266	085	bašča		
4	Modriča	19	10/95	097	kuća	1	76
			10/94	1613	kuća		
5	Modriča	21	10/217	820	kuća	0	88
			10/218	020	dvorište		
6	Modriča	55	10/97	440	kuća	0	96
			10/99	420	bašča		
7	Modriča	81	10/225	620	kuća	0	80
8	Modriča	104	10/91	290	dvorište	0	80
			10/92	365	bašča šljivik		
9	Modriča	684	10/90	280	bašča	0	80
10	Modriča	715	10/93	640	kućište s kućom	0	88
	Ukupno:			13.115			

Ukupna površina mukata Hadži Bećir-begova vakufa u Gradačcu i Modriči je 36.895 m².

Kotarski sud u Gradačcu izdao je 26. juna 1928. godine gruntovni uložak ovog vakufa br. 49, koji sadrži dvije katastarske čestice: k.č. br. 16/20, bašča vrt, mulk, površine od 160 m² i k.č. br. 16/21, bašča šljivik kod kuće, površine od 560 m². Ukupna površina ovog gruntovnog uložka iznosi 720 m². Ovaj gruntovni uložak nije evidentiran u prethodnim spiskovima Hadži Bećir-begova vakufa. Prema polisi osiguranja vakufskih nekretnina kod „Nade“, d.d. u Sarajevu 20. oktobra 1927. godine, H. Bećir-begov vakuf u Modriči osigurao je sljedeće zgrade: jednu pekaru (8x5.5m), kahvanu (4x5), dva dućana (3x3m, 5x6m) i jednu veliku zgradu (15.5x5.5m), koje su se nalazile u Čaršijskoj ulici. Vrijednost navedenih nekretnina bila je 81.000 dinara. Prema istoj polisi

95 Srez Gradačac, br.107/33 od 21. 9. 1933. godine, Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Redni broj mukata od 12-21. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

osiguranja H. Bećir-begov vakuf u Gradačcu osigurao je sljedeće objekte u samoj čaršiji: jednu magazu (9x5 m), dućan (7x5.5 m), drugu magazu (9x5.5 m). Vrijednost zgrada iznosila je 50.000 dinara. Prema taksenoj prijavi od 3. januara 1936. godine, objekti ovog vakufa osigurani su na period od 1936-1940. godine. U Gradačcu je te godine osigurana jedna prizemna zgrada od 30 m² (smještena dva dućana, gr. ul. br. 987, k.č. br. 16/3) i kuća za lokale na sprat, površine 720 m² (gr. ul. br. 49, k.č. br. 16/2 i 16/21). Objekti su se nalazili u centru grada u ulici Kralja Aleksandra. U Modriči su osigurane sljedeće zgrade: kuća na sprat za lokale od 100 m² (zk. ul. br. 779, k.č. br. 8/86), kuća na sprat za lokale od 220 m² (zk. ul. br. 180, k.č. br. 10/40) i prizemna zgrada površine od 210 m² u kojoj je smještena kafana, tri dućana i dva druga lokala (zk. ul. br. 504, k.č. br. 8/23, 10/41, 10/42 i 10/84).

Radi ilustracije vakufskih objekata u Gradačcu i Modriči, navedimo nekoliko primjera za pojedine godine u razdoblju od 1910-1930. godine.⁹⁶ Godine 1913. stanje objekata i zakupaca bilo je sljedeće: u Gradačcu dva dućana drži Jovan Babić, jedan podrum drži Rašid Ćosić, magazu Đorđe Antunović, dvije magaze Ivo Miler, jedan plac Šaćir Kevrić a u Modriči - dva dućana drži Redžo Otanović, kahvanu i pekaru Alija Suljić, odaje i dva dućana Todor Lukić, kiraethana, odaje drži Salih Suljić, odaje Smajl Grabonjić, kahvanu H. Hustanovića.

A godine 1919. iznajmljeni su sljedeći objekti: Ibrahim Alimanović - podrum, hafiz Omer ef. Nezić - dvije drvene magaze, Gavriilo Vukosinović - dva dućana, gruntovničar Miler - idžara, kiraethana u Modriči, Mara Skočibušić - kahvana, Salih Terzić - pekara i dućan, hafiz Muhamed Spužić - dućan i dvije odaje, Husein Suljić - odaja, Mustafa Karabegović - dućan, Todor Lukić - dućan, Sadić Redžo - odaja, Smajl Grabonjić - odaja, Ramo Kamberović - mukata u čaršiji, nasljednici Sadika Sendića, Bećir-beg H. Ibrahimbegović.

Stanje 1925. godine bilo je kako slijedi: dr. Dujić, advokat, Husejn Duraković i Mustafa - po jedan dućan, Meho M. Halilović - magaza, Emin Homerović - podrum, gruntovničar Jakšić - idžara, mukate - Bećirbeg H. Ibrahimbegović, Ramo Kamberović, nasljednici Sadika Sendića, braća Šibonjić, te mukate u Gradačcu i Modriči, hafiz Muhamed ef. Spužić - dućan, Mijo Domazet - kahvana, Alija Nukić - odaja, Salih Terzić - dućan pekare, Husejn Baltić - dućan, Mehmed Mehmedbegović - kahvana, Sadija Sadić, Husejn Suljić, Salih Suljić, Mustafa Karabegović - svi po jedan dućan, Mara Skočibušić - kahvana.

⁹⁶ Urađeno na osnovu zaključnih računa i proračuna za navedene godine 1910,1913-1923, 1925-1933. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

A 1930. godine dućanske kirije naplaćivane su od Jovana Lazića, Adama Rittera, Mehmeda Avdića, braće H. Šakić, Sadija Sadića, Saliha Suljića, Dede Dubinovića, Sabita Kevrića i hafiza Abdullaha Herdića; kafanske kirije od Marije Domazet, Ahme Bećirbašića i Franje Mraijanovića; kancelarijska kirija od advokata dr. Davorina M. Duića. Postoji manje podataka o Hadži Bećir-begovom vakufu u Gračanici. Čak nije evidentiran u spisku vakufa iz 1895. godine. Iz proračuna vakufa Bećir-bega za 1913, vidi se da je vakuf iznajmio jednu magazu i da je ubirao polovinu kirije mlina Kapetanuša, kojeg je uvakufio Osman-kapetan i dvije trećine bivšeg hotela Central. Na temelju proračuna Hadži Bećir-begova vakufa u Gračanici za 1928. godinu saznajemo da su iznajmljena dva lokala u kojima su smještene kafana i islamska čitaonica. Moguće je da je Kapetanuša dograđena iz sredstava ovog vakufa. Kasnije, 1956. godine ovaj vakuf je iznajmio jedan lokal i jedan stan u Gračanici.

Gradnja dućana u Gradačcu 1939. godine

Radi unapređenja vakufske imovine, vakufsko povjerenstvo u Gradačcu je odlučilo da u ulici Kralja Aleksandra br. 43 sagradi novu zgradu na vakufu Hadži Bećir-bega umjesto starog dotrajalog dućana koji se izdaje za samo 1.200 dinara godišnje. Naime, u blizini Trga Bana Milosavljevića nalazio se vakufski dućan - vasijet Bećir-bega Gradašćevića na k.č. br. 10/90 koji se izdaje za 1200 godišnje, a trebao bi se izdavati za najmanje 3600 dinara. Stoga, Povjerenstvo je zaključilo da se na tom mjestu može podignuti masivna zgrada za 25.000 dinara. Zatražena je pozajmica od Vakufske direkcije u Sarajevu. Na sjednici od 22. juna 1939. godine Vakufsko-mearifski saborski odbor je odobrio zajam u iznosu od 28.000 dinara. Općina Gradačac je izdala građevinsku dozvolu za gradnju objekta prema priloženom nacrtu. Objekat je bio na sprat veličine 7.90x5.70 m, s fundamentom od tesanog kamena širine 30 cm i trebao se ozidati ciglom. Izgradnja je završena krajem 1940. godine a koštala je 28.000 dinara.⁹⁷

Zaključni računi i trošenje sredstava

Prema proračunima za 1910-1932. godinu sredstva ovog vakufa u Gradačcu, Modriči i Gračanici trošena su za sljedeće svrhe: upravni troškovi mutevelija i džabija, za telaliju, kasnije kancelarijski troškovi, troškovi oko

97 Vidi: Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, dopis od 08.06.1939. (zahtjev za zajam), Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, dopis br. 786/39 od 30.01.1940. (obračun izgradnje dućana); Odobrenje Vakufske direkcije br. 11062/39 od 28.6.1939., građevinska dozvola Općine gradačačke br. 4527/39 Od 21.jula 1939. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

nekretnina (popravci), porezi (na zgrade, zemljište), ekvivalent, općinski namet, osiguranje zgrada. Za džamijske svrhe: plaća imama Husejnije hfz. Mustafe ef. Imamovića i imama Šić-džamije u Modriči Saliha ef. Dubinovića, te mujezina u tim džamijama, rasvjeta i mukabela u džamijama. Za naučne svrhe: plaća muderrisa Ahmeda Hilmija, njegova muavina i paušla za Svirac-medresu (kasnije za Ujedinjenu medresu), potpora vjeroučiteljima osnovnih škola od 1925. godine, rezervni fond od 1927, te od 1928. godine hardži-muhaseba. U Gračanici su isplaćivani hatibi i imami i mujezini Ahmed-pašine džamije, davane su pomoći muallimima u Mektebi-ibtidajama, doplatak muderrisu medrese u Gračanici, te za učitelja svjetovnih predmeta u medresi i popravak vakufskih objekata. Treba napomenuti da su mutevelije ovog vakufa već bili ujedno i mutevelije kapetanskih vakufa. Zaključni računi obuhvataju period od 1910-1916. i 1919-1930. godine u Gradačcu i Modriči.

Tabela 24: Pregled zaključnih računa Hadži Bećir-begova vakufa u Gradačcu i Modriči (1910-1916.)

godina	prihod u krunama	rashod	
1910.	3716,08	2530,22	
1911.	2883,22	1618,35	
1913.	3000,12	2308,46	
1916.	2006,97	2006,52	

Tabela 25: Pregled zaključnih računa Hadži Bećir-begova vakufa u Gradačcu i Modriči (1919.-1933.)

godina	prihod	rashod	
1919.	15.458,84	3474,50	
1921.	10241,05	6769,84	
1922.	8189,47	6381,90	
1923.	10.887,4	7262,50	
1926.	22.293,86	22.699,95	
1927.	21.457,88	26.766,65	
1928.	24.374	24.374	
1929.	27.858	27.858	
1930.	27.429,47	27.573,10	
1931/32.	30.255,49	25.955,48	
1932/33.	23.717,84	31.615,40	

Hadži Bećir-beg je uvakufio i značajan broj knjiga koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu i jedan dio u orijentalnoj zbirci Zavičajnog muzeja u Gradačcu.⁹⁸

Vakuf Ahmed-begefendija Gradašćevića (Begefendija Gluhe)

Ahmed-begefendija Gradašćević zv. Begefendi Gluho⁹⁹ sagradio je oko 1835. godine jedan mesdžid na mjestu sadašnje Reuf-begove džamije u Gradačcu.¹⁰⁰ Negdje od Pokreta za autonomiju Bosne pod vođstvom Husein-kapetana Gradašćevića 1831. godine, nastupilo je teško vrijeme i pristup tvrđavskoj džamiji bio je ograničen vjerovatno na dnevne namaze, džumu i bajrame. Ovaj problem je riješen izgradnjom spomenutog mesdžida. Zasiurno je on uvakufio i zemljište za spomenuti mesdžid. Tako je gradski džemat imao na raspolaganju dva vjerska objekta: džamiju u tvrđavi i mesdžid izvan tvrđave na udaljenosti od oko 500 metara. Pred kraj 19. stoljeća umjesto njega je sagrađena (Reuf) Begova džamija koja se spominje i kao Nova/Džedid džamija.

Vakuf Hadži Reuf-bega Gradašćevića

Hadži Reuf-beg je sin Ahmed-begefendija (Begefendi Gluhe).¹⁰¹ On je, uz neznatnu pomoć džemata, sagradio džamiju umjesto mesdžida kojeg je napravio njegov otac Ahmed-begefendija. U evidencijama se spominje kao Džedid/Nova džamija, Reuf-begova džamija, a danas se koristi naziv Begova

98 Vidi: Adem Hadžić, „Rukopisi Orijentalne zbirke Zavičajnog muzeja u Gradačcu,“ Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

99 Ahmed-begefendija je sin Derviš-bega, brata Osman-kapetana. Dakle, bio je unuk Mehmed-kapetana II. Imao je šest sinova i jednu kćerku. To su: Hatidža, Aga-beg, Reuf-beg, Dželal-beg, Re(a)šid-beg, Avdi-bega i Nazif-beg. ES grad, 249. U haremu Husejnije ukupan je i Ahmed-beg, sin Ahmed-begefendija (umro 1868.) Bio je muteselim Gradačca od 1834-1836., kao i 1850. godine. Jedno vrijeme bio je muteselim i Maglaja. Pretpostavlja se da je umro prije 1858. godine. Ahmed-beg je imao brata Alaj-bega. Do 1940. godine ovaj ogranak Gradašćevića prezivao se Begefendići (prema kazivanju Muhamed-Bege Gradašćevića iz Gradačca od 8.3.2005. godine.). Također vidi: Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom...*, nav. dj., str. 203-204; Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 179-180.

100 Zapisnik od od 1.5.1905. godine. Hadži Hasan-aga Sadiković je izjavio da je Begefendi sagradio za potrebe gradskog džemata, kako on kaže, jednu džamiju prije 70 godina, odnosno oko 1835. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

101 Hadži Reuf-beg je imao sinove Avdi-bega, Derviš-bega, Ahmed-beg i kćerke Raifu i Sajdu. Život je proveo u Gradačcu. Umro je 1893. godine i ukopan je u haremu Reuf-begove džamije. Esad Sarajlić, *Gradačca sa okolinom...*, nav. dj., str.169.

džamija. Svoj vakuf utemeljio je 1888. godine i namijenio ga za novosagrađenu džamiju.¹⁰²

To saznajemo iz njegovog odgovora na dopis Zemaljskog vakufskog ravnateljstva za Bosnu i Hercegovinu br. 3521 ex 1892 od 12. decembra 1892. godine. On je bio i prvi mutevelija svog vakufa. Sredstva njegovog vakufa su trošena za plate imama i mujezina, učenje hatme i Jasina, mukabele i za klanjanje sabaha uz ramazan hatmom. Prihodi vakufa u 1888. bili su 303,36 forinti a rashodi 293 for., u 1889. godini prihodi su bili 313,54 a rashodi 327,21, u 1890. godini 303,36 prihodi, rashodi 303,36 i u 1891. godini 288,36 prihodi, a rashodi 294,33 forinte.¹⁰³

Godine 1892. opunomoćio je hafiza Omer-ef. Nezića da upravlja njegovim vakufom.¹⁰⁴ Hafiz Nezić je bio mutevelija do 1910. godine, a kasnije su bili hafiz Ibrahim-ef. Sendić 1911-1925. i hafiz Nurija Džaferović od 1926-1932. godine. Ovaj vakuf u evidencijama vakufa vodi se kao vakuf Reuf-begove džamije u Gradačcu.

Tabela 26: Pregled - vakuf Hadži Reuf-bega/Reuf-begove džamije (1933. i 1938.)¹⁰⁵

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	kuća, kućište i dvorište	Gradačac	503	10/32	200	20000
2	dvorište kod džamije	Gradačac	503	10/72	345	100
3	put	Gradačac	503	10/69	080	100
4	džamija sa džamištem	Gradačac	503	10/74	340	5000
5	groblje muhamedansko	Gradačac	503	9/2	1.260	500
6	groblje Musala	Gradačac	503	9/91	1.710	

102 Osim gruntovnog uloška br. 503, ova džamija je imala još vakufa u gr. ul. br. 520, ovaj vakuf se sastojao od kuće, kućišta i dvije bašče, ukupne površine od 2.870 m². Ovo je po svoj prilici vakuf h. Hatidže-hanume, kćerke Mehmed-bega o čemu će biti riječi kasnije. Njena vasijetnama je iz 1885. godine, što bi značilo da je Džedid džamija/Reuf-begova sagrađena te godine.

103 Sačuvani zaključni mutevelijski računi za 1911,1913,1914, 1916-1932. i taksena prijava od 31.12.1925. god.

104 Vidi: navedeni dopis Zemaljskog vakufskog ravnateljstva i zapisnik Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 27. 2. 1892. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

105 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21. 09. 1933. godine i Spisak svih vakufskih nekretnina na području Vakufskog povjerenstva Gradačac od 07. 03. 1938. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

7	groblje muhamedansko	Gradačac	503	11/11	1.030	
8	bašča Pirička	Gradačac	503	12/37	13.950	3000
9	groblje Kadić bašča	Gradačac	503	13/12	3.000	1000
10	pašnjak	Gradačac	503	9/90	3.475	
	Ukupno:				25.390	

Vakuf je bio dosta veliki kada se upoređi s vakufima ostalih Gradašćevića, ali bio je manje atraktivan zbog same lokacije. Iz navedenog pregleda vidi se da se vakuf sastojao od jedne kuće, zemljišta oko džamije, pašnjaka, bašče Pirička i četiri groblja. Od ovog vakufa danas je ostala džamija s haremom i Kadić bašča. Ostala stara groblja pretvorena su u građevinske parcele na kojima su sagrađene privatne kuće. Bašča Pirička je nacionalizirana i na njoj je sagrađena osnovna škola.

Vakuf nije imao poslovne lokale, osim što je iznajmljivana kuća za stanovanje ili pak za ambulantu i policiju 1934. godine. Njihov prihod je dobivan od prodaje trave i šljiva. Prema polisi osiguranja vakufskih nekretnina kod „Nade“, d.d. u Sarajevu 5. aprila 1929. osigurana je dvospratna kuća ovog vakufa dužine 12 i širine 8 m, sagrađena od riglovanе cigle i pokrivena crijepom te jednospratna kuća za stanovanje od riglovanе cigle (12.40x8.40 m).

Vakuf Mahmut-bega Gradašćevića

Mahmut-beg Gradašćević¹⁰⁶ je u svojoj oporuci/vasijetu odredio jedan iznos novca kao vakuf za potrebe Husein-kapetanove džamije u Gradačcu,

106 Mahmut-beg je sina Osman-paše koji su živili na svom imanju u Bijeloj kod Brčkog. Osman-paša je brat Husein-kapetana, Zmaja od Bosne, Murat-kapetana i Hadži Bećir-bega. U Bijeloj je izgrađena jedna kula. Mada se iz raspoloživih izvora ne može utvrditi ko je podigao kulu u Bijeloj, osnovano se može pretpostaviti da ju je izgradio Osman-paša Gradašćević krajem 18. ili početkom 19. stoljeća, jer u kuli boravi 1831. godine, kada tu dolazi do sastanka Osman-paše sa bratom Husein-kapetanom, poznatim kao Zmaj od Bosne. Sinovi Osman-paše Gradašćevića, Hasan-beg i Mahmud-beg, imali su samo ženske nasljednike, tako da je udajom kćerke jedinice Mahmud-bega, Nuri-hanume, oko 1875. godine, za Mustaj-bega Fadilpašića, kula prešla u posjed ove znamenite sarajevske begovske porodice, koja je dala prvog gradonačelnika Sarajeva po uspostavljanju austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Kada je Haki-beg Džinić iz poznate begovske porodice, koja je bila jedna od najbogatijih u sjeverozapadnoj Bosni, oženio Mevhibu Fadilpašić, kćerku Nuri-hanume, kula prelazi u posjed begovske porodice Džinića, u prvim godinama poslije I svjetskog rata. Mevhiba Džinić sa svojom porodicom živjela je u kuli u Bijeloj do 10. juna 1948. godine kada je izvršena nacionalizacija. Proglašena je nacionalnim spomenikom BiH 2004. godine. Odluka je objavljena u *Službenom glasniku BiH*, broj 44/04. Mahmut-kapetan je umro 1872. i ukopan je u haremu Husejnije. O posjedima Fadilpašića vidi: Husnija Kamberović, *Zemljišni begovski posjedi...*, nav. dj., str. 327-331.

dio za vasi-muhtara te dio za odjeću i obuču siromašne djece nekog islamskog zavoda. Novac se trebao položiti i oročiti u banci, a provizija/dobit bi se trošila u navedene svrhe. Ovdje se najvjerojatnije radilo o svojevrsnoj vrsti evladijet-vakufa u novcu. On je predviđeni iznos novca dao svojoj kćerci da ga koristi do svoje smrti, a poslije da ga uvakufi za gore navedene potrebe. Do ovog podatka i Mahmut-begove oporuke došlo se posredno putem vasijeta njegove kćerke Nur-hanume Fadilpašić.¹⁰⁷

Ona je na osnovu toga, odredila da se, nakon njezine smrti, uvakufi u novcu 7.500 dinara (30.000 kuna). Navela je da se novac troši na sljedeći način: 10% za vasi-muhtara, u svrhe po uvjetima vasijeta oca Mahmut-bega i odijevanje siromašne djece. Vasijet Mahmut-bega nije nikada pronađen.

Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu utvrdilo da se od toga novca 33% prihoda daje muderrisu medrese u Sviracu, 10% imamumu džamije Husejnije, 33% za muteveliju iz porodice Sendića, 16% za mukabelu u Husejniji i 8% za rasvjetu džamije. Za vasi-muhtara prvo je imenovan hadži Mujaga Merhemić, a za vasi-nazira Ćamil-aga Sudžuka umjesto umrlog Zije ef. Rizaefendića iz Sarajeva. Nur-hanuma je umrla 7. augusta 1925. godine, kada je i osnovan ovaj vakuf u novcu. Iz istražene dokumentacije vidi se da ja ovaj vakuf služio svojoj svrsi do izbijanja Drugog svjetskog rata i da se iz neznanih razloga ugasio.¹⁰⁸

Vakuf Hadži Ali-bega Gradašćevića

Hadži Ali-beg Gradašćević doselio se iz Gradačca u Modriču početkom 19. stoljeća.¹⁰⁹ Po dolasku sagradio je džamiju i uvakufio za njene potrebe

107 Ona je kćerka Mahmut-bega, sina Osman-paše, a unuka Osman-paše Gradašćevića. Udala se za Mustaj-bega Fadilpašića, sina poznatog Fadil-paše Šerifovića. Nur-hanuma je umrla 07.08.1925. godine. Njezina kći Mevhiba-hanuma udala se za Haki-bega Džinića iz Modriče, a rodom iz Banje Luke i ima kćerku Vahidu Bišćević u Sarajevu – oko 80 godina starosti.

108 Vidi: prepis sudske odluke o vasijetu Nur-hanume Fadilpašić Šerijatskog suda u Sarajevu br. 1674/1932 od 29.7.1933., koja je izdata na zahtjev Vakufske direkcije br. 23033/32 od 24.12.1932. godine. Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, dopis br. 425/33 od 26.11. 1933.; br. 460/38 od 19. 01. 1939. godine.

109 Hadži Ali-beg Gradašćević doselio se iz Gradačca u Modriču oko 1820. godine. Na tom području imao je svoje posjede. Omer-paša Latas ga je zarobio u Bijeloj 1850. godine i odveo ga sa sobom u zarobljeništvo. O negovoj smrti i mjestu ukopa nema podataka. Imao je šest sinova: Muharem-bega, Bahti-bega, Nuri-bega, Ali-bega, Abaz-bega i Mahmut-bega. Od njih trojice nastao je modrički ogranak Gradašćevića Hadžialibegovići, Abazbegovići i Mahmutbegovići. Njihovi potomci su boravili u Modriči do 1931. godine kada su se raselili po Bosni. Vidi: Miljenko S. Filipović, *Modriča*, Nemanja, Skoplje, 1932, str. 14, str. 49.; zatim dopunjeno izdanje iste knjige, Sarajevo, 1959, str. 56; grupa autora, *Modriča sa okolinom u prošlosti*, Modriča, 1986, str. 96.

određeni dio svoje imovine. To je najmlađa modrička džamija. Ta džamija je sagrađena na istom mjestu na kojem se i danas nalazi obnovljena džamija u mahali Islam-varoš. Zvala se po svom osnivaču i vakifu Hadži Ali-begova džamija.¹¹⁰

U novijoj dokumentaciji, posebice iza 1945. godine, evidentirana je kao Islam-varoška džamija ili Varoška džamija. Ovaj naziv džamije je preuzet, vjerovatno, zbog naziva džemata Islam-varoš u kome su i danas nalazi.

Tabela 27: Pregled vakufa Hadži Ali-bega/Hadži Ali-begove džamije u Modriči¹¹¹

r/b	Opis nekretnine	Kat. općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	vrijednost
1	Džamija, harem, kućište, mejtef s grobljem	Modriča	507	2/63	1780	
2	bašča šljivik Jaz	Modriča	507	2/73	690	
3	kuća	Modriča	507	2/140	030	
4	groblje	Modriča	507	2/67	3650	
5	groblje	Modriča	507	2/68	900	
	Ukupno:				7.050	

Najpoznatiji Hadži Ali-begov sin bio je Ali-beg Gradašćević Hadžialibegović, istaknuti političar i zemljoposjednik. Da bi sačuvalao uspomenu na oca, vjerovatno je promijenio prezime u Hadžialibegović. Od njega vodi porijeklo modrički ogranak Gradašćevića Hadžialibegović. Bio je oženjen Zuhrom, kćerkom Hasan-bega (umro 30.8.1895.), sina Osman-paše. Hasan-beg je imao samo tri kćerke: Zuhru, Muzejru i Ifetu. Muzejra se udala za h. Ahmed-bega, sina h. Muhamed-begova, a Ifeta za h. Ahmed-bega Džinića. Ali-beg H. Alibegović je bio zemljoposjednik i društveno i politički vrlo angažirana osoba. Bio je veliki opozicionar, bio je član općinskog vijeća Modriče od 1889-1918. godine i izabran je među 18 članova predstavnika Muslimana koji su 1907. godine vodili pregovore sa Zemaljskom vladom o vjersko-prosvjetnoj i vakifsko-mearifskoj autonomiji Muslimana u BiH. Umro je prije 1933. godine, jer mu se supruga Zuhrahanuma u jednom spisku vakufskih mukata iz 1933. vodi kao udovica. O tome vidi detaljnije: Husnija Kamberović, *Zemljišni begovski posjedi...*, str. 345-348; Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u BiH*, Sarajevo, 1980, str. 216.

110 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine i Srez Gradačac, br.107/33 od 21.9.1933., Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati. Evidentirane su pod rednim brojem 118. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

111 Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21.09.1933. godine.

Tabela 28: Pregled mukata vakufa Hadži Ali-bega/Hadži Ali-begove džamije u Modriči¹¹²

r/b	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat.č.	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
1	Modriča	133	9/79	980	Kuća br.133	150	groša
	Modriča	133	9/38	180	bašča		
	Modriča	133	9/40	1.350	bašča šljivik		
	Modriča	133	9/77	7.835	bašča šljivik		
	Modriča	133	9/78	1.620	bašča šljivik		
	Modriča	133	9/81	970	bašča		
	Modriča	133	9/184	270	kuća s kućištem		
	Modriča	133	4/130	120	gradilište		
	Ukupno:			13.325			

Ukupna površina Hadži Ali-begova vakufa bila je 20.375 m². Ova džamija je imala i druge vakufe koje su uvakufjivali drugi dobrotvori.

Osporeno uvakufljenje Izet-bega Gradašćevića

Izet-beg Gradašćević¹¹³ je na prvi dan Ramazanskog bajrami-šerifa 11. oktobra 1942. godine napisao testament u selu Oštre Luke, kotar Brčko, koji je legaliziran u Kotarskom sudu u Zagrebu. Ovim wasijetom Izet-beg je sve svoje nekretnine u brčanskom i gradačačkom srezu uvakufio za potrebe Reuf-begove džamije u Gradačcu.

Osim toga, u wasijetnami je tražio da se ukopa u haremu Reuf-begove džamije u Gradačcu kod mezara svoje majke, te da se od rasprodane stoke i hrane isplati Sarafini Ćutić svota od 100.000 kuna gotovine za službu kod njega. A, kako je kazao, „što se tiče mojih stvari osobnih i nasljednih kao ostavina ima se predati kao poklon od mene i to mom rođaku Hajri-begu Gradašćeviću¹¹⁴, osim ćilima, koje treba dati u džamiju rahmetli Reuf-bega.“ Naglasio je da se od imanja trebaju isplatiti dugovi braći Tvici, firmi Hofer i Šranc, agrarnoj banci itd.

112 Spisak vakufskih mukata koje pojedinci po gruntovnom stanju imaju vakufu plaćati, Srez Gradačac, br.107/33 od 21.9.1933. Redni broj mukate 145. Zakupac mukate bila je Zuhra-hanuma, udova Ali-begova.

113 Izet-beg, sin je Sulejman-bega Gradašćevića iz Gradačca. Rođen je u Gradačcu, a živio je na svom imanju u selu Oštre Luke, općina Brčko. Bavio se poljoprivredom. Nije se ženio. Završio je pravne nauke u Parizu. Zvali su ga Parizlija. Umro je u bolnici u Zagrebu 19.10.1942. godine.

114 Hajri-beg Gradašćević je sin Ahmed-bega, sina hadži Reuf-bega. Rođen je 1888., a umro 1943. godine. Imao je sinove Riza-bega, Nusret-bega, Bakir-bega i Nasir-nega, te kćerke Mujesiru, Muberu i Muneveru.

Postavio je uvjet da se od prihoda tog vakufa podmire troškovi dženaze i podizanja nišana te učenja Jasina svaki dan za njega, njegove roditelje i svu rodbinu, zatim da se od ramazana do ramazana prouči hatma njegovim roditeljima i Fatiha na kaburu. Za vasimuhtara/izvršioca testamenta imenovao je Hadži Mehmeda Tvicu, trgovca iz Orašja.

Oko ovog uvakufljenja nastao je spor. Hajri-beg i ostali nasljednici iza umrlog Izet-bega osporavali su su valjanost ove vasijetname. Temeljem tog osporavanja, Kotarski Šerijatski sud u Gradačcu je, prilikom ostavinske rasprave krajem novembra 1942, poništio ovu vasijatnamu i dodijelio imanje Izet-bega Hajri-begu i ostalim nasljednicima.

Vakufsko ravnateljstvo se žalilo na ovu odluku suda i predmet je upućen Sreskom Šerijatskom sudu u Brčkom. Pred tim sudom vakuf je zastupao hafiz Abdulgani-ef. Ibrahimbegović, muderris iz Brčkog. Ovaj sud je potvrdio odluku suda u Gradačcu svojom odlukom od 31. 3. 1943. broj Os 12/43R.298/43/, te uputio je Vakufsku direkciju i vasi-muhtara H. Mehmedagu Tvicu da podnesu tužbu protiv nasljednika koji su osporavali ovo uvakufljenje. Vakufsko ravnateljstvo se žalilo Vrhovnom šerijatskom sudu u Sarajevu, koji je svojom odlukom od 18. juna 1943. ukinuo odluku Sreskog Šerijatskog suda u Brčkom i uputio nasljednika na redoviti put pravde da opovrgnu valjanost predmetne oporuke.

Kasnije, 1946. godine Vakufska direkcija je Sreskom sudu u Brčkom, koji je preuzeo predmetne bivšeg tamošnjeg šerijatskog suda, uputila zahtjev za obnovu postupka u ovom predmetu. Do obnove postupka nije došlo. Iz izvještaja Vakufskog povjerenstva u Gradačcu broj 64/50 od 4. juna 1950. godine, saznajemo da je Hajri-beg ušao u posjed spornih uvakufljenih nekretnina i da je njima gazdovao sve do Uredbe o agrarnoj reformi kojom je to imanje oduzela država.¹¹⁵

Vakuf Hadži Salih-bega Gradašćevića

Hadži Salih-beg Gradašćević osnovao je svoj vakuf polovinom 19. stoljeća.¹¹⁶ Radi se o jednom zemljištu u centru gradačačke čaršije, koji je uvaku-

115 Uvakufljenje Izet-bega Gradašćevića. Fond Vakufi. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Dokumenti: Vakufsko povjerenstvo br. 64/50 od 4.6.1950.; Vakufsko ravnateljstvo u Sarajevu, br.14113/42 od 23. 11. 1942.; br.3313/43 od 13. 03. 1943.; broj 4436/46 od 26.8.1946.; broj 1404/49 od 16.05.1949.; prigovor kadije Abdulaha Moranjka Sreskom sudu u Gradačcu od 19.08.1946. na rješenje o otkazu stanovanja u kući Izet-bega.

116 Derviš-beg, sin Mehmed-kapetana, a brat Osman-kapetana i Mustafe/Mustaj-bega imao trojicu sinova hadži Salih-bega, hadži Ali-bega i hadži Ibrahim-bega. Dakle, hadži Salih-beg, sin Derviš-bega, bio je unuk Mehmed-kapetana. Imao je dva sina Emin-

fljen za Sviračku džamiju. Vakuf se sastojao od k.č. br. 10/90, površine od 15 m², grunt. ul. br. 993 i k.č. br. 10/21, površine 30 m², grunt. ul. br. 994.¹¹⁷ Na tom zemljištu izvjesni Tatarović je sagradio dva dućana uz godišnju mukatu od 200 groša/32 krune. On je prodao svoje dućane muftiji Ahmed-ef. Svircu i Jovanu Staniću. Njih dvojica su držali spomenute dućane do 1878. godine kada su ih, zbog dotrajalosti morali srušiti i sagraditi nove. Kasnije je u posjed ovih dućana došao nasljednik Stanića Tasijs, jer mu je svoj dio prodao hafiz Ahmed-ef. Hilmi oko 1889. godine.

Dućani su izgorili 24. januara 1903. godine. Do njihove obnove, vjerovatno nije došlo, jer je Tasijs odbio prihvatiti zakupninu od 80 umjesto dotadašnje 32 krune. Time je izgubio pravo uživanja ovog posjeda ovog vakufskog zemljišta, jer više nije bilo dućana na osnovu kojih ga je i stekao. Ovaj vakuf spominje se i u decembru 1922. godine. Tada su sklopljeni ugovori o zakupu između Ahme Novalića, mutevelije Sviračke džamije i Alije H. Muhamedovića, sina um. H. Osmana iz Gradačca i Rešida Mulahalilovića uz godišnju kriju od 900 kruna. Oni su bili dužni sagraditi drvene dućane na izdatom zemljištu.¹¹⁸

Bukvara / Alajbegovića džamija u Gradačcu - vakuf Gradašćevića

U ovom dijelu rada ilustrirat ćemo vakuf Gradašćevića koji su promijenili prezime u Alajbegović. Radi se o Emin-begu, hadži Vafiji-hanumi, hadži Biseri-hanumi, Behdžet-begu.¹¹⁹ Po Alaj-begu Gradašćeviću, ovaj ogranak Gradašćevića promijenio je prezime u Alajbegović.¹²⁰

bega i Ali-bega. Bio je najugledniji zemljoposjednik gradačačke nahije, a u Gradačcu je proveo svoj životni vijek. Jedno vrijeme bio je i činovnik gradačačkog muteselimata (1842.). Učestvovao je kao vođa odbrane Gradačca u borbama protiv Omer-paše Latasa 27.11.1850. godine. Ubijen je 1858. godine i ukopan je u haremu Sviračke džamije. Vidi: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 172;

Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1854-1860*, Landshut, 1998, str. 406; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1827-1849*, Banjaluka, 1988, str.337; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1849-1853*, Banja Luka, 1990, str. 113; Esad Sarajlić, *Gradačac i okolina...*, str. 201, 242, 247-249. Sarajlić je pogrešno naveo hadži Alim-beg umjesto hadži Ali-beg.

117 Gruntovni ulošci od 11.1. i 20.1.1911. godine. Vakuf je nacionaliziran 1960. godine.

118 Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, dopis od 09. 02. 1903. godine; zapisnik od 6. 11. 1904. godine; ugovori o zakupu vakufa od 25. i 30. 12. 1922. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

119 Pregledajući dva porodična stabla kod Muhameda-Bege Gradašćevića 23. 9. 2011. godine, zajedno smo ustanovili da je prepisivač pogrešno naveo ime Behdžet-bega kao Bećir-beg u nanovo prepisanom porodičnom stablu, a na temelju starog. Ova greška će se ispraviti.

120 Alaj-beg Gradašćević je sin Derviš-bega, sina Mehmed-kapetana, a brata Osman-kapetan i Mustafa/Mustaj-bega. Alaj-beg je unuk Mehmed-kapetana. Brat Alaj-bega je Ahmed-begefenija (Befefendija Gluho). Alaj-beg je imao sinove Mehmed-bega (možda je

Džamiju Bukvaru, koja se danas zove po istoimenom gradskom džematu Bukva u Gradačcu, sagradili su Gradašćevići, a po svojoj prilici Emin-beg Gradašćević-Alajbegović. Sigurno je sagrađena prije 1845/46. godine.¹²¹ Ova džamija se u starijim dokumentim i arhivskim izvorima nazivala Alajbegovića džamija.¹²² Dakle, tvrdnja da su je sagradili mahaljani/narod nije tačna.¹²³

ispravno Mahmut-beg), Emin-bega, Osman-bega i kćerke Vasfiju i Biseru. U porodičnom stablu Gradašćevića nisu navedeni njihovi potomci, osim da je Emin-beg imao samo sina Behdžet-bega, niti se navode potomci Behdžet-bega. Behdžet-beg je bio oženjen sa Vasvi-hanumom, kćerkom Mahmud-bega Osmanbegovića iz Dervente. Ona je rođena oko 1845., a prije 1878. godine udala se za Behdžet-bega Gradašćevića. Nakon njegove smrti preudala se za Mustaj-bega Uzeirbegovića iz Maglaja (1896) Umrla je 1921. godine u Maglaju. Po njenoj oporuci muž Mustaj-beg i bratić Osman-beg na sajmu u Zagrebu kupili su dva zvana za sahat-kulu u Gradačcu i Maglaju. Husnija Kamberović, *Zemljišni begovski posjedi...*, str. 192, 195, 471.

Po jednom zapisniku od 26.05.1924. godine, sastavljenom u Vakufskom povjerenstvu u Gradačcu Osman-beg Osmanbegović iz Dervente, izjavio je da je pripravan iz vasijeta svoje merhume tetke Vasvi-hanume Osmanbegović, udove Ibraka Alajbegović, sada udate Uzejirbegović iz Maglaja metnuti zvono na sahat-kulu u Gadačcu. Moguće je da je Ibrak nadimak Behdžet-begov. Behdžet-beg bio je, kako piše na njegovom nišanu, jedan od odličnika i hanedana/gostoljubivih ljudi. O njemu se vrlo malo zna.

- 121 Jedan od čvrstih dokaza da su ovu džamiju sagradili Gradašćevići jeste i mezarje uz džamiju u kojem su pokopani najstariji potomci Alajbegovića, jednog od ogranaka Gradašćevića. Naime tu je ukopan Emin-beg (umro 1263/1846/47), hadže Hatidžahanuma, kćerka hadži Mahmuda (umrla 1302/1884/85.), Rukija, žena hadži Mahmuda (umrla 1262/1845/46.) i Behdžet-beg, sin Emin-bega (umro 1306/1888/89.). Ima još nekoliko starih nišana koji nemaju nikakvih oznaka, i moguće je da su to mezari ostalih njihovih potomaka. U mjesecu avgustu 2008. godine autor ovog rada je obavio vlastito istraživanje svih starih mezarja u Gradačcu. Na osnovu tog istraživanja rad Mehmeda Mujezinovića u ovoj oblasti je dopunjen i ispravljen u nekim elementima. Naime, on uopće nije spomenuo mezar Rukije, žene h. Mahmudove, koji je najstariji, zatim da je h. Hatidža, kćerka h. Mahmudova, te je, najvjerovatnije štamparskom greškom, naveo da je jedan mezar Emina, sina Behdžet-bega umjesto Behdžeta, sina Emin-begova. Vidi: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 182-183.

Napomenimo da je ovdje spomenuti h. Mahmud je vjerovatno brat Emin-begov, koji je, možda, pogrešno naveden u porodičnom stablu kao Mehmed-beg ili je potpuno izostavljen. On je imao, također, posjede u gračaničkom kadiluku (Skipovac, Kožuhe i Gornji Osiječani), a njegova kćerka h. Hatidža u Gornjim Osiječanima. Vidi: Nedim Zahirović, *Katastarski defteri u Arhivu Tuzlanskog kantona s kraja osmanske uprave u Bosni, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, knjiga XXV-XXVI, Sarajevo, 2007, str. 257.

- 122 Vidi: Pritužba građana Gradačca Zemaljskom vakufskom ravnateljstvu u Sarajevu od 25.06.1907. godine protiv šerijatskog sudije Ali Riza-ef. Prohića; Zapisnik Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 02.07.1907. godine. U ovim dokumentima ova džamija se naziva Alajbegovića. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.
- 123 Ovu tvrdnju je, u nedostatku izvora, kao pretpostavku prvi iznio Mahmut Traljić, a od njega su je preuzimali svi kasniji autori koji su se bavili ovom temom. Vidi: Mahmut Traljić, nav. dj., str. 7; Mehmed Mujezinović, nav.dj., str. 182; Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom...*, nav.dj., str. 168. itd.

Ovaj ogranak Gradašćevića je za ovu džamiju osigurao i vakuf od čijih su prihoda pokriveni troškovi vjerskog života na području ovog džemata.

Oni su na ovom području imali svoje posjede pa se mogu smatrati osnivačima ovog džemata/naselja i njegovim prvim stanovnicima. Prvim vakifom ove džamije bio je Emin-beg, njegove sestre Vafija i Bisera te sin Behdžet-beg. S obzirom na okolnosti, gotovo je sigurna pretpostavka, da je Emin-beg, kao najstariji član ove porodice na ovom području, uvakufio zemljište za izgradnju džamije. Nema podataka o njegovim drugim uvakufljenjima. Najviše podataka ima o vakufima hadži Vafije i hadži Bisere. One su svu svoju imovinu uvakufile za ovu džamiju. Vakuf je obuhvatao četiri kuće i zemljišta. Svaka od njih uvakufila je po dvije kuće i nekoliko zemljišnih parcela. Najveći dio današnjeg vakufa Bukvarske džamije je upravo vakuf ove dvije žene, prve poznate dobrotvorke iz porodice Gradašćevića-Alajbegovića.¹²⁴

Prvobitno, vakuf se vodio kao vakuf h. Vafije i h. Bisere Alajbegović, a od 1923. godine preimenovan je u vakuf Bukvarske džamije. Mutevelije ovog vakufa bili su, pored drugih, hafiz Ibrahim-ef. Sendić, hafiz Nuriya Džaferović i Muharem-aga Idrizović. Sačuvani su zaključni računi od 1910-1922. godine. Prihod se sastojao od kirija za izdate kuće, prodaje trave i šljiva. Prema uvjetima zakladateljica, bio je namijenjen za plaćanje imama, mujezina i mutevelije, za rasvjetu i popravak džamije, za učenje hatme, Jasina, Fatihe, za hatmu i mukabelu uz ramazan, za i'tikaf i klanje kurbana za vakife.¹²⁵

O vakufu Behdžet-bega možemo kazati ono što sadrži njegova vakufnama iz 1887. godine. Naime, on je za potrebe Čaršijske džamije u Odžaku kod Modriče uvakufio jednu musafirhanu sa zemljištem u blizini spomenute džamije. Prihode od ovog vakufa, vakif je namijenio za rasvjetu i popravak džamije, za učenje hatme, i posebno hatme uz ramazan, za učenje mukabele i za upravitelja i nadzornika vakufa.¹²⁶

124 H. Bisera-hanuma (vasijetnama), red. br. 133, str. 236, iz 1305/1888.; H. Vafija-hanuma, red. br. 134, str. 234, iz 1305/1888. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu; Spisak vakufa sreza Gradačac, Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, broj 107/33 od 21. 09. 1933. godine. Iskaz vakufa Sreza Gradačac od 11. 03. 1931.;

Iskaz svih osiguranih i neosiguranih vakufskih objekata sreza gradačačkog u Gradačcu od 11. 2. 1931. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, Fond Vakufi.

125 Ovo je još jedan dokaz u prilog istine da su Gradašćevići izgradili ovu džamiju, a ne mahaljani. Sami graditelji, ali i njihovi potomci su ostavljali vakufe upravo za objekte koje su oni osobno sagradili ili njihovi preci, kao što je ovdje slučaj, ali i bezbroj drugih, što se može zaključiti pažljivom analizom ovog rada. H. Vafija-hanuma bila je udata za Ali-bega i umrla je 1888. godine. Nije poznato za koga je bila udata H. Bisera-hanuma. I ona je umrla približno kad i sestra H. Vafija-hanuma. Vjerovatno je ukopana u haremu džamije Bukvare. Nisu imale djece. Ove podatke preuzeti su iz gore spomenute pritužbe građana protiv kadije Prohića od 25.06.1907. godine.

126 Vidi: Alajbegović Behdžet-beg, sin Emin-begov, hudžet, red. br. 93, str. 281, iz 1305/1887.; Alajbegović Behdžet-beg, sin Emin-begov, I, red. br. 226, str. 121, iz

Vakuf hadži Hatidže-hanume, kćerke Mehmed-bega

Vakifa hadži Hatidža-hanuma, kćerka Mehmed-bega, osnovala svoj vakuf 1885. godine i namijenila njegove prihode za novosagrađenu džamiju u gradskoj mahali u Gradačcu zv. Džedid džamiju ili Reuf-begovu džamiju.¹²⁷ Prema arhivskoj građi ovog vakufa, vakuf se sastojao od jednog zaokruženog porodičnog imanja, odnosno jedne dvospratne kuće s pripadajućim zemljištem i zgradama.¹²⁸ Kuća je iznajmljivana kadijama za stanovanje. U njoj su stanovali kadija Agan Mešanović od prije 1910-1919. godine i kadija Zaim Muminagić od 1921-1925. godine. Mutevelije su bili hafiz Ibrahim-ef. Sendić i hafiz Nurija Džaferović. Sačuvani su zaključni računi za 1911. i 1913-1925. godinu. Polovinom 1926. godine vakuf je prodan M. Halilović Mehmedu, sinu Rešida iz Gradačca za 30.000 dinara.¹²⁹

Vakuf Tahire-hanume Gradašćević rođ. Tuzlić

Tahira-hanuma Gradašćević bile je udata za Bećir-bega Gradašćevića iz Gradačca.¹³⁰ Udajom je ušla u krug porodice Gradašćević. Njen vakuf je utemeljen 1907. godine. Ostavila je impozantan vakuf koji se nalazio na tuzlanskom području. U sastav ovog evladijet-vakufa ulazili su kuće, dućani, njive i kućni plancevi. Posebno treba istaknuti činjenicu, pored uobičajenih dobrotvornih i vjerskih potreba, da je ova dobrotvorka predvidjela stipendiranje siromašnih učenika i studenata koji su izučavali islamske i svjetovne nauke. Ona je bila i prva upraviteljica vakufa, poslije nje odredila je da upra-

1305/1888. (Derventa). Treba napomenuti da se radi o dvije potpuno istovjetne vakufneme. Vakufnama je sastavljena u prisutnosti Rustembegović Osmana, sina Rustem-bega iz Odžaka i svjedoka Osmana Begzade Mehmed-bega iz Dervente, Mustafa-bega, sina Rustem-bega iz Odžaka i Jupić Derviša iz Odžaka. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu.

127 Vasijetnama Hatidže-hanume, kćerke Mehmed-begove, red. br. 237, str. 105, iz 1303./1885. godine. Druga vakufnama koja se vodi pod njenim imenom, red. br.102, str. 268 iz 1871. godine nije njena, jer se radi o jednoj drugoj Hatidži. Vjerovatno je, po analogiji, njoj pripisana. Vidi: Gazi Husref-begova biblioteka u Sarajevu. Pored ostalog, ona navodi imanja u selu Kakmuž, općina Gračanica, te kuću u Gradačcu. Odredila je koliko novca treba dati za obavljanje njene dženaze. Odredila je i 9.000 za bedela za hadž. Vezano za porijeklo ove vakife postoje stanovite poteškoće oko ispravnog utvrđivanja.

128 Dvospratna kuća sa šest soba (10x9m), jedna magaza, jedan mutvak (6x3.50m) i štala (5x3m).

129 Vakuf je prodan na osnovu zaključka Vakufskog povjerenstva u Gradačcu od 10. 05. 1926. godine i Vakufsko-mearifskog saborskog odbora u Sarajevu broj AD 1348/26 od 20. 05. 1926. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

130 Tahire-hanuma potječe iz ugledne tuzlanske begovske porodice Tuzlić. Udala se za Bećir-bega Gradašćevića iz Gradačca. Nije imala potomstva. Umrkla je 02.10.1921. godine i ukopana je u haremu Jalske džamije u Tuzli.

vitelj bude sarajevski gradonačelnik Mustafa efendija Esad Kulović a poslije njegove smrti njegov najstariji sin pa onda uvijek sljedeći najstariji sin, a ako ne bude bilo sinova, uprava bi se predala na upravljanje Vakufskoj direkciji u Sarajevu.¹³¹

Zaključak

1. Vakuf begovske porodice Gradašćević iz Gradačca nastao je u periodu od druge polovine 18. do prve polovine 20. stoljeća na području Gradačca, Gračanice, Modriče i Brčkog. Begovska porodica Gradašćević je jedna od značajnijih bosanskih vakufskih porodica a njihov vakuf može se uvrstiti među najznačajnije i najveće vakufe u Bosni i Hercegovini. Pored kapetana i begova, uvakufjivali su i ženski članovi porodice.

2. U razdoblju do kraja osmanske vladavine u Bosni osnovan je najvećio dio ovog vakufa, a znatno manji dio od austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini do polovine 20. stoljeća. Vakuf se sastojao od medresa, džamija, mesdžida, dućana, kuća i zemljišta. U periodu od 1884. do 1974. godine otuđen je, oduzet ili nacionaliziran najveći dio ovog vakufa. Danas su ostale samo džamije, dvije medrese, sahat-kula i manji dio gradskih zemljišnih parcela.

Ovaj vakuf dao je neprocjenjiv doprinos u razvoju obrazovnog, kulturnog i vjerskoprosvjetnog života muslimana u Gradačcu, Gračanici, Modriči i okolini. U tom dugom vremenskom razdoblju od gotovo dva stoljeća, odgojene su i obrazovane u islamskom i bosanskom duhu na hiljade Bošnjaka u mekebima i džamijama te stotine učenika u medresama. Pripadnici tih naraštaja bili su nosioci privrednog, političkog, kulturnog, vjerskog i obrazovnog života, ne samo u navedenim gradovima nego širom Bosne i Hercegovine.

3. Predmetni vakuf odigrao je značajnu ulogu u razvoju graditeljske djelatnosti i urbanizacije navedenih gradova. Potaknuo je privredni razvoj i poboljšao životni standard stanovnika na tim prostorima. Neka vakufska dobra su nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine.

4. Ovaj rad rasvjetljava dionicu života porodice Gradašćević, koja se odnosi na uvakufljenje dobara o kojoj se znalo vrlo malo. Predstavlja prilog biografiji ove begovske porodice i kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine.

131 Budući da je o ovoj temi objavljen rad, detalje pogledati u: Šaban Hodžić, *Vakufnama tuzlanske dobrotvorke (vakife) Tahire-hanume Tuzlić*, Zavičajni muzej u Tuzli, poseban otisak, Tuzla, 1961, str. 153-160. O porijeklu Tuzlića vidi: isti članak, str.153-154; također, o posjedima i porijeklu Tuzlića vidi: Husnija Kamberović, *Zemljišni begovski posjedi...*, nav. dj., str. 349-350, 458-467.

Summary

WAQFS OF THE GRADAŠĆEVIĆ FAMILY OF BEGS

The article discusses the *waqf* that belonged to the Gradašćević family of begs from Gradačac. It represents a significant contribution to the history of this family and the cultural history of Bosnia. The waqf emerged between the second half of the 18th and mid 20th century.

The **Gradašćević** family belongs to one of the greatest philanthropic families and their waqf ranks among the largest waqfs in Bosnia. Besides *kapudans* and begs, the female members of the family left endowments as well. Their waqfs were to be found in north east Bosnia in Gradačac, Gračanica, Modriča and Brčko. These consisted of medreses, mosques, shops, houses and land. Their waqf greatly contributed to building activities and the urbanisation of the above-mentioned towns sparking the economic growth of the area. Today some of their waqf are Bosnian national monuments. The role of and the contribution their endowments made to the overall development of educational, cultural and religious life of Muslims of this area is huge. Most of the waqfs have been appropriated, taken away or nationalized, so that only a small part of this once imposing waqf remains today.

Izvori i literatura

Aličić S. Ahmed, *Pokret za autonomiju Bosne od 1931. do 1832. godine*, Sarajevo, 1996.

Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga IV, 1976.

Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga IX-X, 1983.

Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga XXIX-XXX, Sarajevo, 2009.

Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga XXV-XXVI, Sarajevo, 2007.

Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga V-VI, 1978.

Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica.

Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

Balagija Abduselam, *Uloga vakufa u vjerskom i svjetovnom prosvjećivanju naših muslimana*, Beograd, 1935.

- Begović Mehmed, *Vakuf u Jugoslaviji*, Beograd, 1963.
- Ćerimović Mehmed Ali, *O vakufu (šeriatsko-vakufsko pravo)*, Državna štamparija Sarajevo, Sarajevo, 1935.
- Fajić Zejnil, *Tabelarni pregled hidžretskih godina peraćunatih u godine nove ere*, Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Sarajevo, 1982.
- Filipović S. Miljenko, *Modriča nekad i sad*, Sarajevo, 1959.
- Filipović S. Miljenko, *Modriča*, Skoplje, 1932.
- Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNR Jugoslaviji*, br. 4-6, Sarajevo, april-juni 1951.
- Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XLIV, br. 2, 1932.
- Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, broj 7, 1999.
- Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, broj 5, Gračanica, 1998.
- Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, broj 7, Gračanica, 2004
- Gruntovnički zakon za Bosnu i Hercegovinu sa pripadajućim naputcima I. i II. i sa naredbom o gruntovničkim povjerenstvima*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1886.
- Grupa autora, *Modriča sa okolinom u prošlosti*, Modriča, 1986.
- Hadžijahić Muhamed-Teufik Imamović, *Gradačac i okolina*, Nacrt za monografiju, Gradačac, 1960.
- Hammer von Joseph, *Historija Turskog Osmanskog Carstva I.*, Zagreb, 1979.
- Handžić Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
- Hodžić Šaban, *Vakufnama tuzlanske dobrotvorke (vaklife) Tahire-hanume Tuzlić*, Zavičajni muzej u Tuzli, poseban otisak, Tuzla, 1961.
- Husedžinović Sabira/Zahida Hećimović-Kamberović/Husnija Kamberović, *Kula Husein-kapetana Gradašćevića*, BZK Preporod Gradačac, 1999.
- Kamberović Husnija, *Husein-kapetan Gradašćević(1802-1834)*, biografija - Uz dvjestotu godišnjicu rođenja-BZK „Preporod“ Gradačac, Gradačac, 2002.
- Kamberović Husnija, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini 1878-1918*, Hrvatski institut za povijest Zagreb i Institut za istoriju Sarajevo, Zagreb, 2003.
- Kamberović Husnija, *Sudbina džamije u Gradačačkoj tvrđavi i pokušaj njene obnove 1891-1909. godine*, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 49/1999, Sarajevo, 2000.

- Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, svezak prvi, obradio Kasim Dobrača, Sarajevo, 1963.
- Klaić Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1979.
- Kreševljaković Hamdija, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- Kujraković Nusret, *Džamija Husein-kapetana i džemat Husejnija u Gradačcu*, Povodom obilježavanja 180-godišnjice izgradnje džamije (1826-2006.), Medžlis Islamske zajednice Gradačac, Gradačac, 2006.
- Kur'an s prijevodom*, bez godine izdanja.
- Muftić Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- Mujezinović Mehmed, *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.
- Narodna uzdanica*, kalendar, 1941.
- Sarajevski list*, broj 141, subota 11. juna 1910.
- Sarajlić Esad, *Gradačac od 1945. do 1991.*, Gradačac, 2003.
- Sarajlić Esad, *Gradačac sa okolinom u prošlosti*, Gradačac, 2008.
- Šehić Nusret, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1980.
- Šehić Sadik, *Zmaj od Bosne*, drugo prošireno izdanje, Mariborski tisak, Maribor, 1994.
- Škaljić Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, peto izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1985.
- Šljivo Galib, *Bosna i Hercegovina 1827-1849*, Banja Luka, 1988.
- Šljivo Galib, *Bosna i Hercegovina 1854-1860*, Landshut, 1998.
- Šljivo Galib, *Bosna i Hercegovina 1849-1853*, Banja Luka, 1990.
- Tihić Esad, *Gradačac od 1941. do 1945.*, Gradačac, 2008.
- Traljić Mahmut, *Iz vjerskog i vjersko-prosvjetnog života Muslimana u Gradačcu*, Gradačac, 1974.
- Ustavi Islamske zajednice*, ur. Muhamed Salkić, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
- Vijećanje bošnjačkih prvaka u Tuzli 1831. godine*, zbornik radova sa naučnog skupa „Značaj Pokreta Husein-kapetana Gradašćevića u brobi za autonomiju Bosne i Hercegovine“, Tuzla, 3. 2. 2006, BZK „Preporod“ Gradačac, Gradačac, 2007.

Licitacija vakufa u Gradačcu 1906. godine

Posljednja kirija gorje nekretnim izključna cijena.
 Najamni su uvjeti ovo:

- 1.) Najamnik inadi plaćati najamninu
- 2.) Na najamnom predmetu nesmije preduzimati ili ako ih bez dozvole nužne izvodi najmodavac.
- 3.) Kroz čitavo najamno vrijeme neć kakve oštete.
- 4.) Najamnik nesmije bez dozvole na upotrebu.
- 5.) Ako najmodavac neplati po ugovodavak razrijediti hotio.
- 6.) Vak. uprava nije obavezana najvjavni ravnateljstvo izabere za najpogodniji slučaj smrti najamnikove dužni to najmodavac zahtjevao bude.
- 8.) Trošak ugovora nosi najmodavac

Ugovorom potpisano glava zavod općine...
 Glavno zastupstvo: **S A R A J E V O;**
 Polica br: **6165**
 Premija za pristajbama: **570**
 Osnovna: **120**
 Taksu: **8**
 Uplatiti u gotovini: **488**
NADA SVEOPĆE OSIGURAVAJUĆE DIONIČARSKO DRUŠTVO U SARAJEVU.
 na supotpisaniz osiguravajućim društvom "S a v a".
 potpisati ime, da je *8819*

P. N. Vakuf: **Murat, Osman i Husein Kapetanović, Modriča,**
 osigura **11** na temelju predložene ponude od **8. aprila 1907.** u svrhu suštvo predmet, vlasništvo istih **1927.** prona čitav od polara i grama na koturu izkanih ili govani svjetla u osiguranje, sudžinski u ovaj polici, da izmaza od

DINARA: OSAMDESETIJE DNUHILJADU.
 za vrijeme **10** god od **sedamnaestoga marta 1900** dvadesetisedne **12** sati a
 -- mika od **tridesetisedne** godne
 -- čitav do **Din 405.--** Priznata za sljedeće godine izmaza ukupno
Din 3.648.-- a plaćata je u **9** rata po **Din 405.--** na **17. marta**
 godine **19. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36.**
 U **Sarajevu,** dan **8. aprila 1907.**
 D. *8819*

Mjesto: **Modriča,** Občina: **Trula,** Kanton: **Gradačac,**
 Ulica: **Čaršija,** Broj: **100**

Broj	Osigurani predmet	Sagradno	Pokriveno	Priznata	1. rata
DINARA:					
Osigurava se cijela gradjevna vrijednost.					
1.	50.000.- dućan, 27/3,	drvena	tri jepon 6	300.--	
2.	16.000.- dućan, 9/3,	"	"	6	96.--
3.	15.000.- magaza, 12/8/1,	cigle	"	2	30.--
	81.000.-				426.--
			20% popusta trajnoga,		85.20
					340.80
			popusta Vakufa		68.80
					272.--

danu, ovo je osiguranje osiguravajućim društvom javni sa svoj razmjera i do visine

Spisak vakufskih mukata iz 1933. godine

Broj	Ime	Broj	Broj	Broj	Broj	Broj	Broj	Broj	Broj
33	<i>Yusuf...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
34	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
35	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
36	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
37	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
38	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
39	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
40	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
41	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
42	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
43	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
44	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
45	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
46	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
47	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
48	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
49	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
50	<i>...</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Osiguranje murat, Husein i Osman Kapetanova vakufa u Modriči 1927. godine

Spisak vakufskih mukata iz 1933. godine